

AUTEURS

Ahmed Hamdi

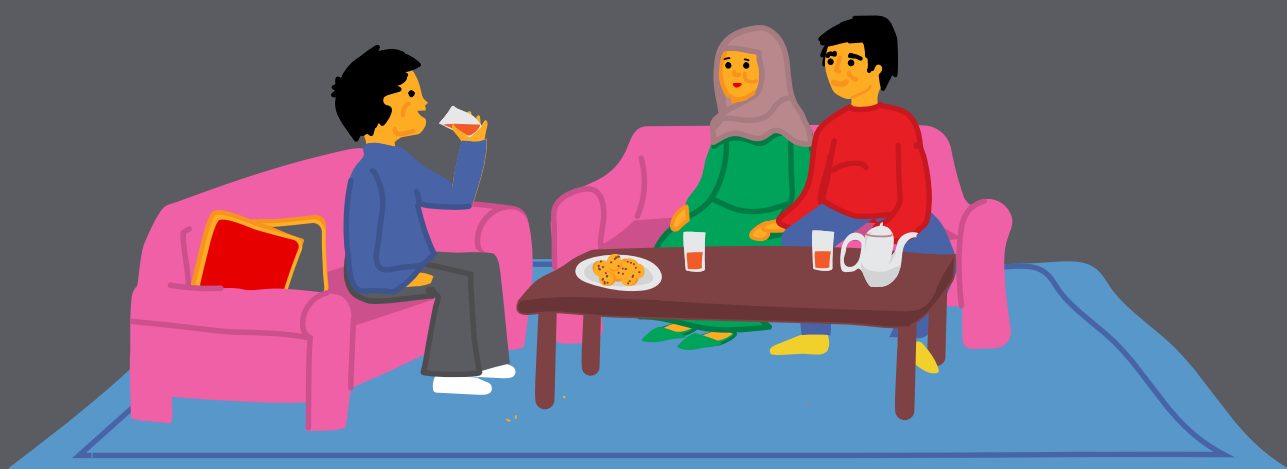
Mehmet Day

Anna Jansma

Trees Pels

Marjolijn Distelbrink

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

ACTIEONDERZOEK VIJF PILOTS

OUDERS ONDERSTEUNEN BIJ WEERBAAR OPVOEDEN

November 2018

Inhoud

	Samenvatting	3
1	Inleiding	5
	Achtergrond	5
	Vraagstelling en doel van de pilots	6
	Het actieonderzoek	6
	De vijf pilots	7
	Leeswijzer	8
2	Werkzame elementen	9
	Inleiding	10
	A Bereik/werving	10
	B Groepssamenstelling	11
	C Doel	12
	D Thematiek	13
	E Methodiek	13
	F Professionals en hun competenties	17
	G Samenwerking	18
3	Bouwstenen: hoofdlessen uit de vijf pilots	21
	Inleiding	21
	Weerbaar opvoeden – waar gaat het om	21
	Hoofdlessen	21
	Beschrijving van de vijf pilots	25
	Culemborg	26
	Delft	28
	Leiden	30
	Maastricht	32
	Roosendaal	34
	Colofon	36

Samenvatting

Pilots Weerbaar opvoeden en het bespreken van cultureel-religieuze thema's met ouders

Net als alle andere ouders hebben ouders met een migratieachtergrond bij de opvoeding vragen en lopen ze soms tegen kleinere of grotere problemen aan. Deze opvoeders ondervinden daarnaast echter vaak extra uitdagingen die samenhangen met hun migratieachtergrond, zoals omgaan met conflicterende normen en waarden, met polarisatie op etnische of religieuze basis en met uitsluiting en discriminatie. De reguliere opvoedondersteuning is hier nog weinig op afgestemd. In 2016 zijn het ministerie van SZW en vijf gemeenten daarom gestart met pilots 'weerbaar opvoeden' in Culemborg, Delft, Leiden, Maastricht en Roosendaal. Weerbaar opvoeden is er op gericht opvoeders in staat te stellen om hun kinderen op zo'n manier te ondersteunen dat zij zich thuis voelen in en verbonden weten met Nederland en weerbaar zijn tegen spanningen en negatieve ervaringen rondom de genoemde uitdagingen. In de pilots ontwikkelden en experimenteerden partijen met samenwerkingen tussen formele en informele partijen en met manieren om met ouders in gesprek te gaan over de omgang met enkele 'heikele opvoedthema's'. De keuze ervan kwam tot stand op basis van de literatuur over opvoedvragen van ouders met een migratieachtergrond¹:

- a. Verhouding tot de ander, omgang met wij-zij denken (ook de eigen bijdrage daaraan).
- b. Omgang met de waarheid, in relatie tot gevoelens van eer, schaamte en schuld.
- c. Omgang met ervaren discriminatie, uitsluiting evenals reacties als zelfuitsluiting en slachtoffergedrag.

---

1 Pels, T., Distelbrink, M. & Postma, L. (2009). Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. En Pels, T. (2014). Voorkomen van radicalisering: óók een pedagogische opdracht! Advies aan Directie Integratie/SZW. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Doel

Het hoofddoel van de pilots was om tot bouwstenen te komen voor aanvullend opvoedinstrumentarium gericht op het bespreekbaar maken van de genoemde spanningsvolle thema's en daarmee samenhangende cultureel-religieuze dilemma's. De focus lag daarbij op islamitische ouders met een migratieachtergrond, omdat zij vaak extra worstelen met het verenigen van hun (religieus geïnspireerde) waarden met de waarden die in Nederland domineren in combinatie met het omgaan met polarisatie, discriminatie en uitsluiting. De hoofdvraag voor gemeenten was:

Hoe stimuleren we het gesprek over heikele thema's, tussen ouders onderling, en tussen ouders en professionals, met als doel ouders te ondersteunen bij het opvoeden tot weerbaarheid van hun kinderen?

Samen leren middels actieonderzoek

Vanuit het Kennisplatform Integratie & Samenleving is het ontwikkel- en leerproces in de pilots ondersteund met een actieonderzoek. Op basis van de bevindingen zijn bouwstenen voor andere gemeenten en (zorg)organisaties geformuleerd. Uit de ervaringen van de vijf pilots zijn werkzame elementen afgeleid bij het bespreekbaar maken van heikele opvoedthema's met ouders. Deze zijn onder te verdelen in: A. Bereik/werving, B. Groeps-samenstelling, C. Doel van de gesprekken, D. (Keuze van) thematiek, E. Methodiek (bejegening, werkvormen, evaluatie van de sessies), F. Professionals en hun competenties en G. Samenwerking.

Zeven hoofdlessen

De pilots lieten zien dat het gesprek over heikele thema's goed gevoerd kan worden en dat ouders hiermee geholpen zijn.

Wederkerigheid en gelijkwaardigheid zijn een belangrijke basis voor deze gesprekken. En er kan het best vraaggestuurd worden gewerkt. Dit is extra belangrijk omdat ouders zelf vaak negatieve ervaringen hebben gehad. Ze lopen er vaak tegenaan dat de waarden van waaruit zij opvoeden anders zijn dan die van ouders die een andere of geen religie of migratieachtergrond hebben. Het kan ertoe leiden dat zij zich terugtrekken in de eigen groep; lastigheden uit de weg gaan omdat ze niet goed weten hoe er mee om te gaan, en daarmee kinderen soms ook ongemerkt wij-zij denken meegeven. Veel ouders weten niet goed hoe het gesprek met de omgeving aan te gaan, of hoe hun kinderen te begeleiden. Of zijn zich niet bewust van hun voorbeeldrol (als ze met elkaar teleurstellingen of negatieve beelden over de Nederlandse samenleving bespreken). Het gesprek erover helpt, als dit op de juiste manier wordt gevoerd.

LES 1: HET GESPREK VOEREN IS MAATWERK

De pilots overziend, zijn er meerdere succesvolle manieren waarop het gesprek met ouders wordt gevoerd. Per gemeente was er verschil in de partijen die het voortouw hadden of het gesprek leidden, de wijze van gespreksvoering zelf, en de samenstelling van de groepen. Hoe het gesprek wordt gevoerd, hangt onder meer af van de aard van de doelgroep (hoe religieus is de doelgroep, wat is het opleidingsniveau, wel of geen gemengde groepen moeders en vaders).

LES 2: COMBINEER PROFESSIONELE DESKUNDIGHEID MET ERVARINGSDESKUNDIGHEID VAN OUDERS

Uiteindelijk gaat weerbaar opvoeden enerzijds over empowerment van ouders (hoe kunnen zij onderwerpen aankaarten op school bijvoorbeeld, of in gesprek met een hulpverlener hun perspectief goed inbrengen). Anderzijds om bewustwording bij ouders: over hun voorbeeldrol tegenover kinderen, over de boodschappen die zij bewust of onbewust overbrengen, en om het kunnen praten met kinderen. Hier hebben zowel professionals als ouders iets in te brengen. Belangrijk was dat de personen die het gesprek met ouders voerden het vertrouwen genoten van de ouders. Maar de professionals waren niet als enigen aan zet. De ouders willen niet alleen leren van deskundigen, maar graag en vooral van elkaar.

LES 3: GELIJKWAARDIGHEID EN WEDERKERIGHEID ALS BASIS IN DE RELATIE PROFESSIONAL-OUDERS

Een belangrijke factor bleek gelijkwaardigheid en wederkerigheid, met aandacht voor de leefwereld, vragen en behoeften van ouders. Het gesprek over schurende normen en waarden of omgaan met krenkende ervaringen helpt, mits niet met het wijzende vingertje maar vanuit, gelijkwaardigheid, wederkerigheid in de uitwisseling en oprechte interesse in de ouder.

LES 4: OPVOEDONDERSTEUNING: PRATEN MET JE KIND ALS BELANGRIJKE METHODE

Het gesprek over weerbaar opvoeden is ook het gesprek over het praten met kinderen. Het ondersteunen van weerbaar opvoeden kan daarom niet los worden gezien van het ondersteunen van de rol van ouders als opvoeder in het algemeen en het ondersteunen van basisvaardigheden daarbij.

LES 5: GA HET GESPREK OVER WAARDEN EN RELIGIE NIET UIT DE WEG

In de pilots blijkt dat religie in relatie tot opvoedvragen een onderwerp is dat goed besproken kan worden met ouders. Van belang hierbij is het besef dat religieuze rechtvaardiging en -verantwoording belangrijke onderwerpen zijn – bij de meeste islamitische ouders. Voor hen is het essentieel dat de manier van opvoeden past binnen de islamitische traditie- en regelgeving en dat ze deze voor zichzelf ook kunnen rechtvaardigen.

LES 6: SAMENWERKEN MET (INFORMELE) PARTNERS IN DE WIJK

Een belangrijke les bleek verder: het goed doordenken van de werkwijze, doelen, doelgroep, etc. Een goede aanpak lijkt te zijn om met een enkele formele en informele partijen waar energie zit in de prille of al bestaande samenwerking concreet te gaan samenwerken. Het is belangrijk dat er echt tijd wordt genomen om elkaar goed te leren kennen en een gezamenlijke urgentie te voelen en een gemeenschappelijke visie te ontwikkelen; rekening houdend met verschillen in werkwijze die er vaak zijn tussen formele en informele organisaties.

LES 7: BORGING IN BELEID EN PRAKTIJK

Het is belangrijk om meteen vast te leggen hoe de gesprekken worden voortgezet als de pilot is afgelopen. De gesprekken zouden kunnen worden ondergebracht in het reguliere werk van bijvoorbeeld CJG of welzijnswerk. Overdracht door externe experts via training of cursussen kan een middel zijn om de relevante kennis en methoden over te dragen aan zowel professionals als aan vrijwilligers. Bij borging is voorts nodig dat er daadwerkelijk ruimte is voor intercultureel vakmanschap in de reguliere opvoedondersteuning en voor outreachend werken om contact te leggen met ouders die regulier niet bereikt worden. Ook wordt borging van een methodiek of interventie bevorderd door een goede beschrijving en onderbouwing ervan.

Achtergrond

PILOTS WEERBAAR OPVOEDEN

Net als alle andere ouders hebben ouders met een migratieachtergrond bij de opvoeding van hun kinderen vragen en lopen ze soms tegen kleinere of grotere opvoedproblemen aan. Voor deze ouders is het daarnaast niet altijd even gemakkelijk om hun kinderen zo op te voeden dat zij zich op een positieve manier geworteld voelen in Nederland. Hoe om te gaan met ervaringen van discriminatie van hun kinderen of met situaties waarin normen en waarden met elkaar botsen? Wat doe je met de behoefte om kinderen loyaliteit aan de eigen (religieuze) achtergrond bij te brengen? Wat moet je je kind bijbrengen gezien de verharde verhoudingen tussen 'wij en zij' in de samenleving? De ondersteuning van ouders bij dit type kwesties is relevant voor het succesvol en positief opgroeien van kinderen. De reguliere opvoedondersteuning is evenwel nog weinig afgestemd op dit type vragen van ouders. In 2016 zijn het ministerie van SZW en vijf gemeenten daarom gestart met pilots 'weerbaar opvoeden'. Het gaat om Culemborg, Delft, Leiden, Maastricht en Roosendaal.

De pilots richtten zich vooral op ondersteuning van islamitische ouders; zij hebben naar verhouding veel te maken met negatieve beeldvorming en discriminatie en met cultureel-religieuze dilemma's in de opvoeding. Deze gemeenten en lokale uitvoerende partijen ontwikkelden en experimenteerden met instrumenten/methoden en met samenwerkingen tussen formele en informele partijen om bij te dragen aan een positieve socialisatie van kinderen met een migratieachtergrond.

CULTUREEL-RELIGIEUZE DILEMMA'S EN WEERBAAR OPVOEDEN

Weerbaar opvoeden kan gaan over de ouders versterken als opvoeder (een weerbare ouder) of over kinderen ondersteunen weerbaar te zijn op een constructieve manier. De nadruk in de pilotgemeenten en daarmee ook in het actie-onderzoek lag op het ondersteunen van – en in gesprek gaan met –

ouders bij de omgang met 'heikele opvoedthema's'. Weerbaar opvoeden is daarbij erop gericht ouders in staat te stellen om in de opvoeding hun kinderen op zo'n manier te ondersteunen dat zij zich thuis voelen in en verbonden weten met Nederland en weerbaar zijn tegen negatieve ervaringen als discriminatie. Specifiek gaat het daarbij in de vijf pilots om het bespreekbaar maken met ouders en binnen gemeenschappen van de volgende drie heikele thema's (de keuze ervan kwam tot stand op basis van de literatuur over opvoedvragen van ouders met een migratieachtergrond²):

- a. De verhouding tot de ander, waaronder ook de vraag: met wie gaan je kinderen om? Dit gerelateerd aan het verminderen van de overdracht van wij-zij-denken en zelfisolatie binnen de eigen cultureel-religieuze groep.
- b. Omgang met de waarheid. Dit in relatie tot aspecten als eergevoelens en gevoelens van schaamte en schuld.
- c. Omgang met discriminatie. Dit betreft het omgaan met discriminatie die je ondervindt en het voorkomen van zelf discrimineren.

Bij deze thema's gaat het erom hoe ouders ondersteund kunnen worden, zodat zij kunnen bijdragen aan een gunstige ontwikkeling van hun kinderen.

SAMEN LEREN MIDDELS ACTIEONDERZOEK

De uitvoerders in de vijf gemeenten ontwikkelden lokaal plannen, ondersteund door een landelijke expertgroep en door onderlinge uitwisseling. Vanuit het Kennisplatform Integratie & Samenleving is dit ontwikkel- en leerproces ondersteund met een actie-onderzoek met aandacht voor 'leren van variatie' tussen en binnen de gemeenten. Het beoogde resultaat van de pilots was het verzamelen van kennis over goede praktijken en heel praktische voor-

2 Pels, T., Distelbrink, M. & Postma, L. (2009). Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Pels, T. (2014). Voorkomen van radicalisering: óók een pedagogische opdracht! Advies aan Directie Integratie/SZW. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

beelden van hoe het gesprek met ouders over moeilijk bespreekbare cultureel-religieuze onderwerpen aan te gaan. Op basis van de bevindingen zijn bouwstenen voor andere gemeenten en (zorg)organisaties geformuleerd.

Vraagstelling en doel van de pilots

Met de pilots beoogden het ministerie van SZW en de pilotgemeenten het gesprek met ouders (met name met een islamitische achtergrond) te voeren over heikele thema's in de opvoeding. Dit betreft onderwerpen waarmee ouders – zelf, of in contact met personen in hun omgeving zoals docenten of hulpverleners – te maken kunnen krijgen en die samenhangen met hun minderheidspositie. Het kan gaan om thema's als discriminatie of negatieve beeldvorming, verschillen in waarden of in wat kinderen aangeleerd krijgen in het eigen gezin en de omgeving (bijvoorbeeld een andere waardering van schaamte of eerlijkheid; gedragsregels die moeilijk zijn te verenigen met wat de school vraagt).

VRAAGSTELLING

De hoofdvraag voor gemeenten was:

Hoe stimuleren we het gesprek over heikele thema's, tussen ouders onderling en tussen ouders en professionals, met als doel ouders te ondersteunen bij het weerbaar opvoeden van hun kinderen?

DOEL

Het hoofddoel van de pilots was om tot bouwstenen te komen voor aanvullend opvoedinstrumentarium door het bespreekbaar maken van heikele thema's / cultureel-religieuze dilemma's met vooral islamitische ouders met een migratie achtergrond. Het achterliggend doel was om ouders te ondersteunen in hun rol als opvoeder. Om dit doel te bereiken, waren subdoelen binnen de pilots 1) het hiertoe aanvullen van bestaand opvoedinstrumentarium en 2) het tot stand brengen van een duurzame (lokale) samenwerking van professionals werkzaam binnen reguliere instellingen en informele partners in het voorveld (bijvoorbeeld migrantenzelforganisaties), met het oog op optimalisering van het bereik van en de hulp aan de doelgroep.

Het actieonderzoek

We hebben gedurende de looptijd van de pilots (augustus 2016 tot en met juni 2018) de ontwikkeling gevolgd door mee te lopen met activiteiten binnen de pilots, en bijeenkomsten en gesprekken met betrokkenen bij te wonen. Hier was aandacht voor

de ervaringen van de verschillende betrokken partijen (beleid, zelforganisaties, professionals/reguliere voorzieningen), voor belemmeringen en kansen en voor de mate en wijze van doelbereik. Daarnaast was het actieonderzoek gericht op een proces van 'leren van elkaar en van variatie' binnen en tussen de pilots. Onder actieonderzoek verstaan wij een proces waarin het volgen van de belangrijkste activiteiten van de pilots samengaan met het systematisch beschrijven van de aanpak en de lessen die daaruit naar voren komen. Dit proces gaat, samen met tussentijdse reflectie van nauw betrokkenen, mede vanuit reeds bestaande expertise en kennis over werkzame factoren. Waarna in samenspraak de te volgen koers kan worden aangescherpt. Het gaat om een continu proces waarin in nauwe samenwerking tussen de betrokken partijen en ondersteund door de onderzoekers gewerkt wordt aan stapsgewijze verbetering, met het oog op de te bereiken doelen.

Naast het continue leerproces tijdens de uitvoering van de pilots had het actieonderzoek als doel om bouwstenen in de vorm van handvatten en good practices te formuleren, waar professionals en informele ondersteuners van gezinnen in andere gemeenten hun voordeel mee kunnen doen. Binnen het actieonderzoek is vanuit het Kennisplatform Integratie & Samenleving ook kennis en ervaring uit eerder onderzoek en andere praktijken ingebracht, waar wenselijk en relevant. Bijvoorbeeld kennis over hoe gezinnen met een migrantenachtergrond beter te bereiken zijn, hoe het gesprek met hen aan te gaan over taboekwesties en hoe de samenwerking met migrantenorganisaties te bevorderen is.

De focus van de pilots lag op het bespreekbaar maken van heikele thema's met ouders. Met name in de tweede periode van de pilots (vanaf medio 2017) waren de activiteiten vooral gericht op oudergesprekken. In alle pilotgemeenten zijn in een of (meestal) meerdere groepen van vaders en moeders reeksen van gesprekken gevoerd. Daarnaast werd gewerkt aan duurzame samenwerking en het ontwikkelen van de methoden en het instrumentarium. Gezien deze focus en het hoofddoel van de pilots zijn het actieonderzoek en deze rapportage ook vooral gericht op hoe het gesprek over weerbaar opvoeden met de ouders kan worden gevoerd.

ACTIVITEITEN

Per pilot is bij circa zes tot acht activiteiten aangesloten om vooral te observeren en daarnaast in sommige gevallen al direct eigen kennis in te brengen. Daarnaast is veelvuldig met de projectuitvoerder gesproken, zijn er tussenrapportages per pilot opgesteld en besproken en is er per pilot een reflectiebijeenkomst gehouden. Daarbij zijn samen met de lokale uitvoerders en betrokkenen (waaronder in twee gemeenten ook ouders) de belangrijkste tussentijdse lessen besproken. Ten slotte is

er vanuit het actieonderzoek actief deelgenomen aan de zes landelijke bijeenkomsten, waarin de ervaringen en lessen tussen de vijf pilots en met de landelijke expertgroep zijn gedeeld en besproken.

De vijf pilots

In deze paragraaf beschrijven we op hoofdlijn de opzet van de vijf pilots. In Bijlage 1 zijn uitgebreidere beschrijvingen van de vijf pilots opgenomen.

CULEMBORG

Gemeente Culemborg heeft binnen de pilot ingezet op: 1. Het starten van een (duurzame) dialoog met migrantenouders in Culemborg over wat het betekent kinderen op te voeden in de Nederlandse samenleving. 2. Het bieden van extra begeleiding aan een risicogroep kinderen in de groepen 5/6 van de Culemborgse basisscholen en hun ouders gericht op weerbaarheid en 3. Bewustwording bij Culemborgse professionals en vrijwilligers die zich bezighouden met opvoeden, onderwijs en opvoedingsondersteuning van het thema weerbaar opvoeden om hun handvatten te bieden die hen hierbij kunnen ondersteunen.

Concrete activiteiten waren:

1. **Dialoogbijeenkomsten** met ouders, in samenwerking met lokale zelforganisaties en de Turkse en Marokkaanse moskeeën. De Culemborgse welzijnsorganisatie ElkWelzijn is de trekker van deze bijeenkomsten.
2. Een **talentontwikkelingsprogramma** gericht op basisschoolkinderen uit de bovenbouw, georganiseerd door de Brede School Culemborg in samenwerking met de zogenoemde verbindingsofficieren.
3. **Verbinding tussen professionals en vrijwilligers** in het informele en formele netwerk. De werkgroep en kernpartners komen regelmatig bij elkaar om te evalueren en te reflecteren op de activiteiten rondom weerbaar opvoeden.

DELFT

De gemeente Delft heeft gewerkt aan het verbeteren van het effect van de preventieve zorg voor ouders en de toegang tot jeugdhulp voor jeugdigen die meer risico lopen op ontsporing. Daartoe hebben zij ingezet op de volgende doelen: 1. Ouders hebben inzicht in, en zijn in staat om te reflecteren op, het eigen handlingsrepertoire als opvoeder en zijn in staat om belemmerende en helpende factoren in het eigen handlingsrepertoire te her- en erkennen. Zij hebben vertrouwen in, en zijn in staat om raad en hulp te vragen bij, professionals van de Jeugdgezondheidszorg

(JGZ), professionals van instellingen die deelnemen aan deze pilot en bij informele netwerken. 2. Organisaties/ professionals zijn in staat om op het eigen handlingsrepertoire (werkwijzen, instrumentaria en samenwerkingsverbanden) te reflecteren, kunnen de belemmerende factoren voor de samenwerking detecteren en zijn op basis van de opgedane ervaring en kennis bereid en in staat om hun methodieken en werkwijzen aan te passen of aan te vullen, om aan te sluiten bij de hulpvraag van ouders. 3. Er is verbetering van samenwerking tussen ouders, professionals en reguliere instellingen gericht op preventie of waar preventie mogelijk is en informele netwerken. Het doel is een gezamenlijk aanvaarde verantwoordelijkheid voor het bijdragen aan een pedagogische civil society en een duurzame relatie tussen ouders (de gemeenschap), professionals, reguliere instellingen en de informele netwerken.

Concrete activiteiten waren:

1. Bijeenkomsten met vaders, onder leiding van Rafik Dahman (islamitisch theoloog). Centraal stond vaders handvatten meegeven die gericht zijn op
  - Het verenigen van het eigen waardensysteem met het innemen van een actief positief sociale positie in de manier waarop zij hun kinderen opvoeden.
  - Het vertrouwen verdienen/herstellen/creëren in reguliere hulpverlenende (opvoedings)instanties.
  - Aansluiting realiseren tussen de doelgroep en genoemde instanties en daarmee de weg erheen vergemakkelijken en
  - Bewustzijn creëren over de eigen positie in de maatschappij en het reflecteren op zichzelf en de sociale omgeving.
2. Netwerkbijeenkomsten met reguliere organisaties en professionals rondom opvoedondersteuning. Centraal stond bewustwording van de discrepantie tussen het aanbod van reguliere organisaties en professionals en de vraag vanuit ouders, reflectie op het eigen handlingsrepertoire en het detecteren van belemmerende factoren in de huidige werkwijze, aanbod en samenwerking.

LEIDEN

De gemeente Leiden heeft ingezet op: 1. Het aanvullen van de huidige opvoedondersteuning met de methode 'opvoeden is een gesprek' van Stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie (BMP). 2. Het opzetten van een constructieve samenwerking met de moskee in Noord en Zuidwest zodat er een gezamenlijke verantwoordelijkheid is voor het bespreekbaar maken van lastige opvoeddilemma's die voortkomen uit het opgroeien in meerdere culturen en vanuit een religieus/islamitisch kader. 3. Deskundigheidsbevordering voor professionals op het vlak van cultuursensitief werken en het bespreken van lastige opvoedthema's zoals toegepast in 'weerbaar opvoeden' volgens de methodiek van BMP. 4. Komen tot een integraal plan dat zich, naast de

risicobenadering, richt op het versterken van de beschermende factoren van bonding en socialisatie ter voorkoming van radicalisering, zodat daarmee een sluitend plan voor ondersteuning aan ouders en professionals geboden wordt.

Concrete activiteiten waren:

1. Gesprekken met (voornamelijk) moeders, onder leiding van Stichting BMP. Hierin stond centraal het in gesprek komen over wat zij hun kinderen bewust en onbewust meegeven over gevoelige onderwerpen als eerlijkheid en schaamte, de houding tegenover mensen van een ander geloof of ongelovigen en hoe zij omgaan met vooroordelen en discriminatie.
2. Gesprekken met vaders, onder leiding van Rafik Dahman (islamitisch theoloog).

MAASTRICHT

Gemeente Maastricht beoogde met de pilot het bereiken van en de hulp aan de Maastrichtse ouders met een migratieachtergrond op het gebied van opvoeding en ontwikkeling te optimaliseren. Doelstellingen waren: 1. Aanvulling van het bestaande opvoedaanbod met het omgaan met culturele en religieuze opvoedlemma's en 2. Een duurzame samenwerking van professionals van reguliere instellingen en vrijwilligers van zelforganisaties.

De pilot bestond uit drie verschillende werkgroepen met de volgende concrete activiteiten:

1. De werkgroep Netwerkvorming was gericht op het opstellen van een netwerkkaart van lokale en regionale partners die bijdragen aan opvoedondersteuning. Verbindingen zijn deels gerealiseerd door stedelijke (netwerk)bijeenkomsten (zie werkgroep 2).
2. De werkgroep het weerbare midden richtte zich op dialoog met ouders, professionals en vrijwilligers via:
  - **Stedelijke bijeenkomsten** met als doel het filosofische concept 'het weerbare midden' verder invulling te geven met relevante partijen uit het veld van opvoedondersteuning: zowel formele en informele organisaties als ouders en andere betrokkenen binnen de pilot.
  - Twee verschillende **moedergroepen**, groei-diamantjes genaamd, waarbij bottom-up bijeenkomsten zijn georganiseerd over de thema's die deelnemers zelf hebben aangedragen in het kader van weerbaar opvoeden, ondersteund door een professional.
3. De werkgroep Opvoedondersteuning richt(te) zich op de doorontwikkeling van de oudercomponent van de weerbaarheidstraining Rots & Water. Door ouders te trainen en de cultureel-religieuze thema's expliciet te betrekken is verbinding gezocht met de doelen van weerbaar opvoeden.

ROSENDAAL

De gemeente Roosendaal heeft ingezet op: 1. Voldoende opvoedvaardigheden bij migrantenouders om hun kinderen weerbaar te laten opgroeien binnen onze multiculturele samenleving en voldoende bonding mee te geven waardoor kinderen zo optimaal mogelijk participeren op school, bij verenigingen en in de gemeenschap. 2. Bewustzijn bij autochtone ouders over de rol die zij hebben richting hun kinderen als het gaat om bonding van migrantenkinderen en hun ouders aan de samenleving en binnen onderwerpen als uitsluiting en discriminatie. 3. Voldoende expertise bij professionals die werkzaam zijn bij de gemeente Roosendaal over verschillende culturen en religies, om aan te sluiten bij de opvoedvragen m.b.t. weerbaar opvoeden en bonding van kinderen van migrantenouders. 4. Een stevig netwerk van formele en informele organisaties (binnen de gemeente Roosendaal) met samenwerking op het gebied van weerbaar opvoeden van professionals en mensen uit de informele kringen.

Concrete activiteiten binnen de pilot waren:

1. (Verdiepende) themabijeenkomsten op scholen voor ouders en kinderen, om in gesprek te raken over (positief intercultureel) opvoeden en om heikle thema's bespreekbaar te maken;
2. Netwerkbijeenkomsten voor formele en informele organisaties en migrantenouders, met als doel versterking van de samenwerking, gericht op het thema weerbaar intercultureel opvoeden, en het delen van ervaringen met het project weerbaar opvoeden;
3. Een workshop islam en islamitische culturen voor professionals, zodat zij migrantenouders beter kunnen bevragen, begrijpen en in de opvoedingsondersteuning beter bij hen aan kunnen sluiten.

Leeswijzer

De voorliggende rapportage is specifiek gericht op het antwoord op de vraag welke lessen zijn geleerd in de vijf pilots. Naast de voorgaande korte beschrijvingen zijn de pilots uitgebreider beschreven in **bijlage 1**. In **hoofdstuk 2** gaan we in op de **werkzame elementen** bij het bespreekbaar maken van heikle opvoedthema's met ouders. Hierbij besteden we achtereenvolgens aandacht aan aspecten als bereik, groepssamenstelling, doel van de gesprekken, keuze van de thematiek, te hanteren methoden, competenties van professionals en samenwerking. De **hoofdlessen** uit de pilots presenteren we in **hoofdstuk 3**. Deze hoofdlessen hebben de vorm van bouwstenen voor professionals of gemeenten die aan de slag gaan met het (door)ontwikkelen van aanpakken gericht op het bespreekbaar maken van heikle opvoedthema's met ouders.

2

Werkzame elementen

Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de werkzame elementen bij het bespreekbaar maken van heikele opvoedthema's met ouders. We gaan achtereenvolgens in op:

- a. Bereik/werving
Groepssamenstelling
- b. Doel
- c. (Keuze van) thematiek
- d. Methodiek
  - » Algemeen
  - » Benadering/bejegening
  - » Werkvormen
  - » Evaluatie van de sessies
- e. Professionals en hun competenties
- f. Samenwerking en borging

A Bereik/werving

Voordat gemeenten beginnen met de organisatie van activiteiten, is het van belang de doelgroep goed af te bakenen en door werving daadwerkelijk te betrekken. Gericht investeren in werving is van groot belang. De pilotgemeenten hebben gebruikgemaakt van verschillende wervingsmethoden om de doelgroep te bereiken. Het startpunt waren de lokale netwerken die al bekend zijn bij de gemeenten of de uitvoerende instanties (Culemborg en Maastricht) of aansluiten bij bestaande groepen via zelforganisaties (Delft, Roosendaal en Leiden).

DIVERSE KANALEN

We zien diverse elementen terugkomen die volgens verschillende pilotgemeenten werkzaam zijn gebleken in het wervingstraject. De voornaamste strategie is de inzet van verschillende kanalen om ouders te bereiken. Professionals voeren in de beginperiode veel gesprekken met diverse zelforganisaties en investeren in contacten met migrantenouders door ze op verschillende vind-

plaatsen te spreken. Ze gaan outreachend te werk: ze stappen naar ouders toe op scholen, in de wijk, in het buurtcentrum, in de moskeeën en op straat. De professionals staan dicht bij de leefwereld van de doelgroep en sluiten met hun manier van communiceren en uitnodigen aan op de leefwereld en behoeften van ouders. Door goede contacten te onderhouden met moskeeën, zelforganisaties en verschillende sleutelfiguren uit de wijken zijn deze professionals in staat groepen ouders bij elkaar te brengen.

Factoren die van belang zijn bij de werving zijn onder meer aandacht voor het draagvlak van sleutelpersonen in de lokale gemeenschap en voor bepaalde activiteiten in de wijk: waar is beweging en kan op worden aangesloten? Ook met de culturele achtergrond en mate van religiositeit van een specifieke doelgroep moet rekening worden gehouden. Zo kan de ingang via een moskee soms beter aansluiten op groepen waarin hiërarchische verhoudingen en (religieuze) autoriteit van initiatiefnemers belangrijke criteria vormen voor geloofwaardigheid. De keuze voor locatie, de te bespreken thema's en gespreksleiders hangt samen met de kenmerken van de beoogde doelgroep. Daarnaast is aandacht voor de 'natuurlijke' vindplaatsen van specifieke doelgroepen belangrijk. Zo zien we dat in de pilots moeders onder meer via scholen werden bereikt. Vaders waren juist veel lastiger via scholen te bereiken en werden uiteindelijk vooral gevonden via moskeeën en zelforganisaties.

Een belangrijke randvoorwaarde voor de werving langs deze kanalen is bekendheid met de netwerken binnen de lokale gemeenschappen. Het contact met de ouders kan via (informele) activiteiten worden opgebouwd en geïntensiveerd. In een van de pilots werden bijvoorbeeld koffieochtenden op school georganiseerd, waar ouders laagdrempelig kunnen binnenlopen. De betreffende professionals legden ter plekke proactief contact met de aanwezige ouders. Een belangrijke les en aandachtspunt bij de werving is dat het tijd een aandacht vergt om bekendheid, netwerken en vertrouwen op te bouwen. Een gelijktijdige aanpak via meerdere kanalen kan hierbij helpen. Een voorbeeld

hiervan is de werkwijze waarbij via zowel de lokale moskee als de scholen in de wijk contact met (dezelfde groep) ouders wordt gelegd. Een andere mogelijke combinatie is om in samenwerking met scholen sessies met leerlingen te organiseren en daarna ook bijeenkomsten met ouders te beleggen. Op deze manieren versterken de afzonderlijke activiteiten de bekendheid en het draagvlak voor het geheel.

Binnen gemeenschappen worden ook veel bottom-up initiatieven ontwikkeld, gericht op ondersteuning van ouders. Dergelijke initiatieven kennen vaak een vanzelfsprekender bereik en er is vertrouwen en bekendheid met wat onder de ouders leeft. In de pilots bleek dan ook dat veel potentie voor het werken met ouders schuilt in het aansluiten op bestaande groepen en initiatieven van vrijwilligers en/of migrantenzelforganisaties zelf. In meerdere pilots zijn op deze manier activiteiten met ouders opgezet. Het voordeel is vooral dat er vaak al organiserend vermogen in de groep zelf aanwezig is, in de vorm van een of enkele sleutelpersonen die initiatiefnemer zijn. Daarnaast zagen we ook al de basis voor een vertrouwensband binnen de groepen, die nodig is voor het kunnen bespreken van heikele thema's. Aandachtspunt bij de werving via bestaande groepen en initiatieven is dat ook hier geldt dat het vooral voor de aanloop ernaartoe van belang is de nodige tijd te nemen. Zowel om de juiste sleutelpersonen te vinden als om een goede vertrouwensband en werkrelatie, op basis van wederkerigheid, op te bouwen.

VERTROUWEN KWEKEN

Wegnemen van argwaan en wantrouwen (en het winnen van vertrouwen) is vaak de eerste stap om in contact te komen met ouders; juist daarom kan investering in al bestaande netwerken belangrijk zijn. Om ouders te bewegen deel te nemen aan bijeenkomsten helpt het om een bekend gezicht in te zetten. Dit bekende gezicht kan uiteraard ook de professional zelf zijn die erin slaagt het vertrouwen van ouders te winnen en dichtbij te komen. Om vertrouwen te winnen dient de aanpak persoonlijk te zijn en positief, een een-op-een benadering, waar nodig persoonlijke hulp bieden aan ouders en benoemen dat hun inbreng op waarde wordt geschat.

'Ik weet dat je kinderen hebt, je bent een ervaren opvoeder, jouw kennis en ervaring is waardevol voor anderen. Zou je het interessant vinden om mee te doen?'

BRENGEN EN HALEN

Ook is het van belang ouders het gevoel te geven dat je als professional niet alleen iets komt halen maar dat deelname aan een bijeenkomst of gesprek hun ook iets oplevert. Het is goed om herhaaldelijk aandacht te vestigen op de activiteiten die (zullen) worden georganiseerd. Veel ouders zijn vaak al betrokken bij de

buurt en hebben vaak ook ideeën over wat er in hun buurt nodig is of moet gebeuren. Daarnaast zijn ouders nieuwsgierig naar elkaar: het delen van ervaringen spreekt aan.

PROFESSIONALS

Het is voor de werving niet een vereiste om professionals in te zetten met een specifieke culturele of religieuze achtergrond. Het kan de situatie echter wel vergemakkelijken en bij ouders een gevoel van vertrouwdheid en herkenning oproepen. Ook zijn deze professionals vaak beter in staat rekening te houden met de communicatiebehoeften van de doelgroep. De werving kan het best gedaan worden door professionals die al bekend zijn in de wijk. Deze zijn vaak bekend met de activiteiten en groepen van bepaalde gemeenschappen.

SAMENWERKING MET INFORMELE PARTNERS

Soms is de afstand tussen ouders en de professional of de professionele organisatie nog wat groter. Er is bijvoorbeeld nog weinig vertrouwen bij ouders of de professional heeft nog weinig idee over hoe hij/zij informeel contact kan leggen met groepen ouders. In zo'n geval is het zoeken van samenwerking met een informele organisatie in het voorveld belangrijk. Sleutelinformanten of vrijwilligers bij migrantenzelforganisaties of contactpersonen bij moskeeën hebben het vertrouwen van ouders vaak wel. In samenwerking lukt het dan vaak beter met een groep in gesprek te gaan rond heikele thema's. In verschillende gemeenten is dit gebeurd. Als het gaat om nieuwe contacten tussen formele en informele partners vraagt dit overigens wel investering in de relatie met de informele organisatie, zo weten we uit eerder onderzoek. Elkaar leren kennen, eerst eens gewoon aansluiten, het gesprek voeren over wat je met elkaar wilt, over rollen en verwachtingen, krachten en kennis die er bij de beide organisaties zijn. Een valkuil is vaak dat de formele organisatie te snel uitgaat van het eigen aanbod en vanzelfsprekend verwacht dat de informele organisatie of werker (bijvoorbeeld een sleutelinformant) ouders 'aanlevert'. Terwijl zelforganisaties of sleutelinformanten vaak verwachten dat gelijkwaardigheid voorop staat en er daadwerkelijk samenwerking is in op te zetten of uit te voeren activiteiten. Dit kan ook een duidelijke meerwaarde hebben, niet alleen vanwege de specifieke kennis en kunde van informele ondersteuners, maar ook met het oog op borging. Kennisplatform Integratie & Samenleving ontwikkelde een toolkit <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/formele-en-informele-opvoedondersteuning-handout.pdf>)met achtergronden over waar formele en informele organisaties elkaar kunnen versterken, waar het vaak fout gaat, en werkvor-

men om het proces van kennismaking en beginnende samenwerking te ondersteunen.³

B Groepssamenstelling

Een ander punt van aandacht voordat de activiteiten daadwerkelijk van start gaan, is de samenstelling van de groepen. Hoeveel mensen betrek je in een groep? Hoe zien de groepen eruit? Wat zijn gevoeligheden waar je rekening mee dient te houden bij het samenstellen van de groepen? We bespreken in dit deel de inspanningen die hebben geleid tot een constructieve samenstelling van de groepen. De belangrijkste basisvoorwaarde is de veiligheid binnen de groep. De individuele ouders dienen zich binnen de groep voldoende veilig te voelen om zich te kunnen uiten en constructief te kunnen deelnemen aan de gesprekken. De samenstelling van de groep speelt een belangrijke rol bij het ontstaan van dit gevoel van veiligheid bij ouders. In verschillende pilotgemeenten is ervoor gekozen om de groepen te vormen op basis van de voor de doelgroepen natuurlijke scheidslijnen. We noemen hier de drie voornaamste en bespreken vervolgens enkele praktische punten.

DIVERSE ETNISCHE ACHTERGRONDEN

De eerste scheidslijn heeft betrekking op de cultureel-etnische achtergrond van ouders. Juist vanwege het belang van een veiligheidsgevoel zijn een gedeeld referentiekader en gedeelde normen en waarden belangrijk om elkaar gemakkelijker en sneller te begrijpen en te vertrouwen. Dit kan pleiten voor samenstelling van etnisch-cultureel homogene groepen. Een heel praktische overweging daarbij is dat ook in informeel verband ouders vaak binnen de eigen etnische of culturele groep bijeenkomen (bijvoorbeeld bij moskeeën en zelforganisaties). Echter, samenstelling langs cultureel-etnische lijnen is niet in **alle gevallen** nodig of door ouders gewenst. Ouders uiten zelf ook de behoefte om te leren over etnische scheidslijnen heen. Dit kan bijvoorbeeld gelden voor hogeropgeleiden, voor wie ook de taal vaak geen barrière vormt. In meerdere pilotgemeenten waren er succesvolle cultureel-etnisch gemengde groepen, zowel van moeders als van vaders.

Gerelateerd aan de cultureel-etnische achtergrond is de Nederlandse taalbeheersing van deelnemers van belang; het is relevant dat ouders ervaringen, vragen en problemen kunnen uitwisselen in de taal die zij het beste beheersen. Hiermee moet bij de groepssamenstelling rekening worden gehouden. Zo zijn meerdere bijeenkomsten in de pilots in Marokkaanse moskeeën

verzorgd in het Arabisch. Bij de organisaties waarvan de achterban voornamelijk uit Turkse Nederlanders bestond was Turks de voertaal. De keuze om bij sommige bijeenkomsten de 'eigen' taal als uitgangspunt te nemen komt voort uit de behoeften en taalcapaciteiten van de deelnemende ouders. Hoewel velen de Nederlandse taal (redelijk) machtig zijn, spreekt een deel van de ouders (nog vaak eerste- of tweedegeneratiemigrant) de taal van het herkomstland vaak beter. Het is de taal waarin een deel van de ouders het meest thuis is en zich het beste kan uiten. Overigens beïnvloeden de voertaal en de groepssamenstelling elkaar over en weer. Zo zal een vooraf vastgestelde voertaal bepaalde groepen ouders juist wel of niet aantrekken. Andersom zal de samenstelling van een groep ouders medebepalend (dienen te) zijn bij de keuze voor de voertaal. De ervaring in de pilots was dat bij Marokkaans-Nederlandse ouders eerder het Nederlands als voertaal kan worden gehanteerd dan bij Turks-Nederlandse ouders.

MOEDERS EN VADERS

De tweede scheidslijn betreft sekse. De deelnemende zelforganisaties hebben hun achterban opgeroepen deel te nemen aan de themabijeenkomsten in het kader van de pilot weerbaar opvoeden. De gangbare omgangsvormen zijn in belangrijke mate gebaseerd op de islamitische culturele traditie en daardoor is het voor de doelgroep veelal vanzelfsprekend dat de bijeenkomsten gescheiden naar geslacht plaatsvinden. De organisaties sluiten aan op gevoeligheden als deze. In enkele bijeenkomsten van een pilot bestond de groep uit zowel vaders als moeders. Hoewel de deelnemers de bijeenkomst als zeer relevant hebben ervaren en er positief op terugkijken, gaven sommige aanwezige moeders aan geen volledige veiligheid te hebben ervaren om vrijuit te kunnen spreken. De dominantie van de mannen werd hierbij expliciet vermeld.

Een mogelijke aanpak is om eerst in een veilige setting afzonderlijk met moeders en vaders een begin te maken, met als doel het versterken van het eigen perspectief en stimuleren van zelfvertrouwen. Later kan dan (indien door de deelnemers gewenst) worden toegewerkt naar een gemengde groep. Dat laatste kan helpen gezien de vaak scheve verhoudingen in opvoedingsrollen tussen man en vrouw en het belang van expliciete aandacht voor de rol van vaders in de opvoeding. In de bijeenkomsten met vaders kwam ook expliciet de wens van moeders aan bod dat hun mannen actiever zijn in de opvoeding van hun kinderen. In het uitgebreide gesprek dat de vaders in een van de bijeenkomsten voerden bleek dat een gesprek hierover zeker mogelijk was, maar ook dat het onderwerp voor een aantal niet direct aansloot bij hun eigen traditionele kijk op de rolverdeling tussen mannen en vrouwen. In zo'n geval zou de stap naar gemengde groepen dan ook te groot zijn, mogelijk eerder een doel voor de langere

3 <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/formele-en-informele-opvoedondersteuning-handout.pdf>

termijn vanuit een start in de 'veilige' setting met alleen andere vaders. Uiteraard zal bij vaders met andere opvattingen eerder kunnen worden overgegaan tot gemengde groepen. Dit brengt ons bij de derde scheidslijn voor de samenstelling van groepen.

DENKRICHTINGEN: RELIGIEUZE EN CULTURELE OPVATTINGEN

Een derde scheidslijn is die van de denkrichting, waaronder religieuze en culturele opvattingen vallen en deels ook het opleidingsniveau. Met name de meer kleinschalige bijeenkomsten werden georganiseerd op basis van een selectie door groepsbegeleiders en betrokkenen zelf, van enthousiaste ouders van wie werd verwacht dat hun opvattingen aansloten bij de activiteiten en thema's die aan bod kwamen. Voor een deel lijkt dit een autonoom proces te zijn. Zo zagen we in een van de moedergroepen in een pilot in de eerste bijeenkomsten een tweedeling. Na een aantal bijeenkomsten haakte de groep moeders met meer conservatieve culturele en religieuze opvattingen af. De vraag is of dit wenselijk is. Enerzijds kan de wens (vanuit gespreksleiders, andere professionals of beleidsmakers) zijn dat ouders met verschillende achtergronden met elkaar in gesprek (moeten kunnen) gaan. Anderzijds is het zo dat het creëren van een veilige omgeving een basisvoorwaarde is en dat onderlinge verschillen die zo groot zijn dat zij het groepsproces verstoren, vermeden moeten worden. Ouders kunnen zeker leren van onderlinge verschillen, maar de heterogeniteit moet ook weer niet te groot zijn.

OMVANG VAN DE GROEPEN

De grootte van de groep is afhankelijk van het doel van de bijeenkomsten. Gemeenten die in eerste instantie veel mensen bij elkaar willen brengen om het thema onder de aandacht te brengen bij de gemeenschappen, kunnen kiezen voor grootschalige bijeenkomsten in een voor de doelgroep vertrouwde omgeving zoals moskee, buurthuis of basisschool. Wanneer het doel is om vervolgens diepgang te zoeken met ouders door middel van een meer interactieve aanpak, is het advies een maximum aan te houden van acht tot tien ouders. Deze manier van faserend werken (van grootschalig naar kleinschalig) heeft in verschillende gemeenten goed uitgedaan.

C Doel

Het zijn de geformuleerde doelen van gemeenten die de vorm van de activiteiten voor een groot deel bepalen. In dat verband is het belangrijk om scherpe doelstellingen te formuleren en deze met ouders duidelijk te communiceren.

HOE KOMT HET GESPREK OP HEIKELE THEMA'S?

De pilotgemeenten hebben zich naast vaardigheden als hoe te communiceren met kinderen, voornamelijk beziggehouden met bewustwording creëren van ouders op het gebied van weerbaar opvoeden. Het gaat niet om het doordrukken van een eigen waardesysteem, maar om bewustwording van bewuste en onbewuste keuzes en gedrag, vanuit het eigen referentiekader, en de invloed daarvan op de ontwikkeling, het welzijn en de weerbaarheid van het kind. De bedoeling was veelal dat ouders door bewustwording van hun gedrag en invloed en het oefenen van nieuwe vaardigheden (bijvoorbeeld het ondersteunend praten met kinderen over moeilijke thema's) de weerbaarheid van de kinderen vergroten. De ervaring van de pilots leert dat als het gesprek met ouders over de opvoeding in de breedte plaatsvindt, ze zelf ook op cultureel-religieuze heikele thema's uitkomen en de behoefte uiten aan uitwisseling en ondersteuning daaromtrent. Of het gesprek levert in ieder geval concrete aanknopingspunten op (voor de gespreksleider) om deze heikele thema's aan te snijden. Uiteindelijk zijn dit namelijk thema's waar de ouders in hun dagelijks leven mee te maken krijgen.

OUDERS BETREKKEN

Een belangrijke andere route om de agenda voor de gesprekken te bepalen is het betrekken van ouders bij het formuleren van de doelen. De vraag

Wat willen we met deze bijeenkomsten bereiken en welke thema's gaan we samen bespreken?

Vormde vaak een goede startvraag. Sommige gemeenten startten hun pilot met het open ophalen van de opvoedvragen die leven bij de migrantenouders, zonder het te hebben over 'heikele thema's'. Door de vragen in een beginfase reeds in kaart te brengen is het mogelijk de activiteiten af te stemmen op concrete behoeften van ouders en werd hun eigenaarschap vergroot. Door de verkenning werd duidelijk dat binnen alle pilotgemeenten de behoefte bestond onder ouders om 'heikele thema's' mede te bespreken vanuit de religie. Ouders waren op zoek naar handvatten over het onderwerp: hoe kan ik mijn eigen normen en waarden bewaren en tegelijkertijd -of (mede) hierop gebaseerd- op een weerbare en pedagogisch verantwoorde wijze de ontwikkeling van mijn kinderen in deze maatschappij stimuleren? Verder bleek al snel dat onderlinge steunontwikkeling (ik ben niet alleen!) en van elkaar leren zeer gewaardeerd werd. Ook werd duidelijk dat het de ouders motiveerde als de gesprekken niet alleen over henzelf gingen, maar als hun ook gevraagd werd mee te denken over een thema dat speelt in hun omgeving en over de betekenis ervan voor het grotere geheel (de groep, de wijk en de stad).

Een andere opbrengst van de verkenning naar de pilots waren de percepties van ouders over de bestaande opvoedondersteuning. In de verkennende gesprekken kwamen gebreken die zij ervaren in het werk van hulpverlenende instanties duidelijk naar voren; dit hielp professionals in de gemeenten ook verder in hun eigen handelwijze. Uit eerdere studies is bekend dat de interculturele competenties en aandacht voor het omgaan met cultureel-etnische diversiteit in de zorg- en hulpverlening relatief beperkt zijn.⁴ In het diversiteitskader wijkteams van Kennisplatform Integratie & Samenleving zijn belangrijke aandachtspunten uitgewerkt. Voorbeelden zijn de onbekendheid van professionals met voor ouders/cliënten belangrijke cultureel-religieuze bepaalde waarden en omgangsvormen en hun vaak als zeer direct ervaren communicatiestijl (bij gevoelige kwesties). Ouders met een migratieachtergrond kunnen de bejegening van professionals hierdoor als onbeleefd of aanvallend ervaren, wat het opbouwen van een vertrouwensband bemoeilijkt.

D Thematiek

KEUZE VAN THEMA'S

De bijeenkomsten zijn erop gericht de ouders te ondersteunen in hun opvoeding, door heikele thema's te bespreken en samen tot concrete handvatten te komen. De keuze van de thema's speelt een belangrijke rol, mede omdat thema's interesse en betrokkenheid genereren bij ouders. Deels dienen de thema's dan ook vooraf opgehaald te worden, deels kunnen thema's, zoals hiervoor beschreven, gaandeweg de bijeenkomsten worden bepaald.

In een deel van de gemeenten zijn vooraf opvoedvragen opgehaald uit het veld (ouders en professionals) en zijn op basis daarvan de inhoudelijke sessies vormgegeven. De thema's die aan bod kwamen zijn gedeeltelijk gebaseerd op input van ouders. De ervaring is dat de omgang met cultureel-religieuze onderwerpen een belangrijk thema is voor ouders in de opvoeding. Door het kader te schetsen met betrekking tot weerbaar opvoeden, komen ouders zelf al vaak met thema's als opvoeden in twee culturen, religieuze opvoeding, man-vrouwverhouding in de opvoedingstaken. Als thema's niet worden opgelegd maar uit de groep komen, ervaren ouders dat het om hún agenda gaat, waarmee de kans groter is dat zij zich het onderwerp toe-eigenen en het achterste van hun tong laten zien. Door brede thema's zoals de relatie met school of positief opvoeden te benoemen en een korte toelichting te geven, krijgt de bijeenkomst enigszins richting, maar blijft er eveneens ruimte voor inbreng en keuze

van onderwerpen door deelnemers. Ook tijdens de bijeenkomsten blijven de begeleiders alert op nieuwe vragen en behoeften, om zo gezamenlijk de thema's voor toekomstige sessies te helpen bepalen.

EERLIJKHEID EN SCHAAMTE LASTIGER

In de meeste oudergroepen is over verschillende heikele thema's gesproken, zoals over negatieve beeldvorming of discriminatie en over dilemma's rond religieuze thema's en de relatie met school. Een van de onderwerpen waar minder gemakkelijk gelijkwaardig en vraaggericht over gesproken kon worden – zo bleek – betrof schaamte en eerlijkheid. Schaamte is voor veel ouders een belangrijke leidraad voor handelen. Het maakt het moeilijk eerlijk te zijn over sommige gevoelige onderwerpen. Dat is te schaamtevol, niet alleen voor de individuele ouder maar mogelijk ook voor de bredere familie en omgeving. Ouders hebben hier zelf niet zo snel een vraag over. Gespreksleiders vonden het zelf ook lastig dit onderwerp te bespreken, vanwege de indruk van afkeuring van schaamte die kan ontstaan. Een ingang kan wel zijn: op school wordt van kinderen verwacht dat ze niet liegen, tegenover elkaar of tegen volwassenen. Openheid en eerlijkheid is er een belangrijke waarde in de sociale omgang. Het is in het gezamenlijke belang van ouders, school en professionals om de succesvolle ontwikkeling van het kind op school, later op de arbeidsmarkt en in het algemeen in de Nederlandse samenleving te bevorderen, ook door aansluiting bij belangrijk geachte waarden in de samenleving, zoals eerlijkheid.

E Methodiek

Algemeen

Bij alle pilots zien we dat er in de contacten met ouders is ingezet op een aantal vergelijkbare uitgangspunten. Op hoofdlijnen gaat het daarbij om het scheppen van een gevoel van veiligheid, het opbouwen van een vertrouwensrelatie en het centraal stellen van de vragen en behoeften van de ouders. Dit blijken belangrijke randvoorwaarden om te komen tot een situatie waarin ouders onderling en met de gespreksleiders het gesprek over heikele thema's kunnen en willen aangaan. Een belangrijke succesfactor hierin is het gesprek met ouders open aangaan. De cultureel-religieuze heikele thema's dienen niet direct en top-down te worden ingebracht maar via een startvraag of andere of aanpalende onderwerpen te worden geïntroduceerd. Een voorbeeld van een startvraag voor een ouderbijeenkomst is:

4 <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/diversiteitskader-wijkteams.pdf>

Hoe ben je zelf opgevoed en wat wil je je kind meegeven?

EEN INDIRECTE WEG

Een belangrijke succesfactor om als gespreksleider sturing te geven is in het gesprek (eerst) te luisteren naar de ervaringen, vragen en onderwerpen die ouders zelf inbrengen en vervolgens op zoek te gaan naar 'haakjes' om de cultuur-religieuze heikele thema's ter sprake te brengen, bijvoorbeeld door gericht door te vragen. Van belang is dat gespreksleiders wel daadwerkelijk ingaan op de vragen en onderwerpen die de ouders inbrengen. Als er bijvoorbeeld bepaalde denkbeelden of zorgen zijn is het van belang om hierover in gesprek te gaan. De indirecte methode om bij de heikele thema's uit te komen is dan ook zeker geen 'truc' die kan worden toegepast. Het is een gedegen en veelal tijdsintensieve manier om het gesprek met ouders breed te beginnen om na verloop van tijd, als de ouders daar open voor staan, het gesprek naar de gewenste thema's te leiden.

NEEM DE TIJD

In de praktijk van de pilots bleek dat het creëren van de juiste randvoorwaarden en het breder voeren van het gesprek met ouders om een veilige en vertrouwde sfeer te creëren en bij de heikele thema's uit te komen soms de nodige tijd vergt. In sommige gevallen waren zelfs meerdere bijeenkomsten nodig. Dit proces is te versnellen door het inbrengen en bespreken van herkenbare (anonieme) voorbeeldcasussen en het uitspreken van wederzijdse verwachtingen over het doel en resultaat van de bijeenkomsten. Ook al een bekend gezicht zijn voor ouders en jezelf kwetsbaar opstellen kunnen hieraan bijdragen, bijvoorbeeld door af en toe een eigen (opvoed)ervaring te delen.

'Nabijheid is soms de sleutel tot verbinding.' (gespreksleider bij een ouderbijeenkomst) .

HERKENBAAR EN NIET STIGMATISEREND

Voorts dienen thema's zo ingeleid te worden dat ze herkenbaar en niet stigmatiserend zijn voor ouders. Bij met name de meer orthodox-religieuze ouders zijn de religieuze fundering en rechtvaardiging een voorwaarde om heikele thema's te kunnen bespreken. Deze ouders ontleen voor een groot deel hun moraal aan de religieuze principes en vinden de rol van religie in de opvoeding en het dagelijks leven van groot belang. Tot slot zien we dat verschillende gemeenten de thema's positief benaderen, door bijvoorbeeld in de beginfase te spreken over positief opvoeden in plaats van weerbaar opvoeden. Hiermee proberen zij in te spelen op herkenning en thema's rondom weerbaar opvoeden vooralsnog in te leiden vanuit een positief perspectief.

Benadering/bejegening

Als het gaat om de benadering/bejegening van ouders bleek een vragende houding een belangrijk uitgangspunt in de methodieken. Daarbij was aandacht voor normen en waarden, en de invloed hiervan op de opvoeding, van belang. Denk aan vragen als: Hoe voed jij op? Waarom doe je dat zo? Zijn er ook andere manieren? Welke rol hebben andere familieleden en betrokkenen uit de gemeenschap? Een ander belangrijk uitgangspunt in de methodieken is ouders als actieve en gelijkwaardige gesprekspartners te beschouwen, en hen zonder oordeel en door een vragende en onderzoekende houding te benaderen. En daarbij de inbreng van ouders serieus te nemen en op waarde te schatten. Zij zijn expert in hun situatie.

RELIGIE SPEELT EEN ROL

Omdat het in deze pilots vaak ging over islamitische ouders is het de vraag in welke mate en op welke manier in het gesprek met ouders rekening gehouden dient te worden met de rol van de islam. Een eerste constatering is dat religie vrijwel altijd een rol speelt in het gesprek met islamitische ouders over de opvoeding van hun kinderen. De religieuze dimensie kan dan ook niet veronachtzaamd worden als het om de opvoeding gaat, omdat 1) de behoefte van moslims om hun leven religieus te rechtvaardigen en te verantwoorden daarvoor meestal te groot en te essentieel is en 2) de islam niet enkel uit confessionele en rituele voorschriften bestaat, maar voor een belangrijk deel ook uit sociale voorschriften.

ER ZIJN BELANGRIJKE VERSCHILLEN TUSSEN ISLAMITISCHE OUDERS

Er bestaan grote verschillen tussen moslims in geloofsopvatting, beleving en het praktiseren van hun geloof. Voor sommige ouders vormt de islam een gedetailleerde leidraad voor hun dagelijks leven en de opvoeding van hun kinderen. De religieuze kennis van de gespreksleider is dan vaak een ingang en kan zelfs doorslaggevend zijn bij het winnen van vertrouwen en het bespreekbaar maken van heikele thema's. Andere ouders zijn minder praktiserend en geven het geloof een minder prominente rol in hun leven en in de opvoeding van hun kinderen. Maar in het gesprek over de opvoeding van hun kinderen zal geloof op de voorgrond of de achtergrond vrijwel altijd een rol spelen.

TWEE HOOFDMETHODEN TEN AANZIEN VAN ONGANG MET RELIGIE DOOR DE GESPREKSLEIDER

In de verschillende pilots hebben we een verschil in aandacht voor religie gezien. In alle gevallen is er echter met de ouders over diverse cultureel-religieuze heikele thema's gesproken. Op hoofdlijn onderscheiden we twee methoden waarmee gespreksleiders het gesprek met ouders over religie hebben gevoerd:

1. De gespreksleiders hebben een strikte procesrol en brengen geen (tot minimale) eigen kennis of meningen in. Het inhoudelijke gesprek vindt (vooral) plaats tussen de deelnemende ouders, begeleid door de gespreksleiders. Indien de behoefte bij de groep ouders bestaat aan de inbreng van meer religieuze kennis, kan in een of meerdere van de bijeenkomsten een externe expert (theoloog/imam) worden ingeschakeld.
2. Het gesprek wordt geleid door een gespreksleider die zelf religieuze kennis inbrengt. Hierbij speelt de gespreksleider een rol in het religieus verantwoorden of onderbouwen van inhoudelijke punten en in het laten inzien dat bepaald gedrag wenselijk of onwenselijk is, vanuit de eigen intrinsieke overtuiging/denkwijze. Bijvoorbeeld door ouders handvatten aan te reiken hoe zij de overtuiging en het rustgevende en inspirerende gevoel kunnen verkrijgen dat ze zich zowel horizontaal (sociaal; met mensen) als verticaal (religieus; met God) op het juiste spoor bevinden.

Een aandachtspunt bij beide vormen is dat vooraf duidelijk dient te zijn, bij de ouders maar ook bij de gespreksleiders en/of projectverantwoordelijke, welke expert wordt ingeschakeld en welke kennis, religieuze opvattingen en autoriteit deze inbrengt. In het algemeen geldt daarbij dat de ouders een bepaalde mate van religieuze autoriteit zullen wensen alvorens zij de religieuze inbreng van een gespreksleider of expert zullen accepteren. De aard van de groep bepaalt daarmee ook de keuze van de gespreksleider. Voor professionals is het van belang te beseffen dat voor islamitische ouders religieuze rechtvaardiging en religieuze verantwoording veelal van groot belang zijn in het opvoeden van hun kinderen. Een gespreksleider moet zich ervan bewust zijn dat het voorstellen van handelswijzen of denkrichtingen die ouders ervaren als botsend met hun eigen religieuze opvattingen het gesprek zal bemoeilijken en het vertrouwen verkleinen.

Belangrijke vragen die ouders zichzelf kunnen stellen zijn bijvoorbeeld:

'Hoe kan ik als ouder een bepaalde manier van opvoeden religieus rechtvaardigen? Waar staat in de islamitische bronnen (Koran en Hadith⁵) dat ik het zo moet doen. En hoe kan ik tegenover God in het hiernamaals deze manier van opvoeden verantwoorden?'

RESPECT VOOR ELKAARS (RELIGIEUZE) OPVATTINGEN

Een belangrijk aandachtspunt voor de omgang met religie in de gesprekken met ouders over opvoeding is de indruk voorkomen dat de gespreksleider de religieuze opvattingen van ouders afkeurt en vindt dat ouders deze opvattingen dienen aan te passen (aan westerse opvattingen).

'Pogingen tot het op agressief assimilerende wijze liberaliseren van moslims (met een migratieachtergrond) hebben niet alleen bewezen gedoemd tot falen te zijn geweest, maar tevens een mokerslag voor het vertrouwen dat hulpverlenende instanties (in het bijzonder en het Nederlandse sociale waardenstelsel in het algemeen) trachten te winnen. Hoe agressiever de vervreemding van het eigen waardensysteem in het sociale leven wordt geïnjecteerd, hoe groter de behoefte wordt zich af te zetten tegen deze ontwortelende benadering.' (citaat uit een van de toegepaste methodieken van gespreksleider die zelf uitgebreide religieuze kennis heeft)

Dit betekent overigens niet dat de gespreksleider helemaal niet kritisch mag zijn over de religieuze opvattingen van ouders. Ouders alleen voorschrijven wat wel en niet mag, of wat moreel juist of onjuist is, creëert weerstand. Beter werkt het om met ouders samen op zoek te gaan naar achterliggende waarden of motieven voor bepaald gedrag naar kinderen, en vervolgens met hen de tijd te nemen om zich te verplaatsen in de effecten ervan op kinderen. Gesprekken over slaan zijn op deze manier gevoerd. Hierbij is zonder oordeel gekeken naar de achterliggende motieven voor slaan. En daarna is gekeken naar effecten op kinderen, waarbij ouders zelf vaak tot de conclusie zijn gekomen dat ze daarmee waarschijnlijk niet bereiken wat ze wilden.

'We kijken ook naar de essentie van slaan. Los van de context en omgeving. Wat is slaan in zichzelf? Dat relateren we aan het doel dat je middels slaan wilt bereiken. We halen de maatstaf goed/slecht er af.' (citaat van een gespreksleider over de door hem gehanteerde methodiek tijdens bijeenkomsten met ouders)

Een belangrijke ingang voor het gesprek over heikele thema's kan ook zijn: wat wil de ouder dat zijn of haar kind kan bereiken in Nederland, en wat is daarvoor nodig. Helpt het eigen (voorbeeld) gedrag (zoals gesprekken waarin sterk de nadruk wordt gelegd op het positieve van 'wij' en het negatieve van de ander) daarbij? Een dergelijke werkwijze kan bewustwording creëren, bijvoorbeeld over het feit dat het gedrag van ouders bepalend is voor de toekomst van hun kind, en over het feit dat er alternatieven zijn.

5 Overleveringen over het leven van profeet Mohammed.

Bij een aantal pilots zagen we expliciet aandacht voor een omslag van slachtofferdenken, waarmee ouders het risico lopen van zelfuitsluiting en overdracht daarvan aan hun kinderen, naar 'wat betekenen jij als ouder voor je kinderen'. Wil je in de slachtofferrol blijven en dat voorbeeld geven aan je kinderen? Een belangrijke werkwijze was voorts het empoweren van ouders om het gesprek met bijvoorbeeld school aan te gaan op een constructieve manier. Uitleg over sociale rechten en realistische verwachtingen ten aanzien van school zijn daarbij behulpzaam gebleken.

Werkvormen

Een belangrijk uitgangspunt in de verschillende werkvormen is voldoende ruimte voor onderlinge uitwisseling. Ouders het gesprek laten voeren, bijvoorbeeld door hen te stimuleren om met elkaar mee te denken en elkaar te voorzien van adviezen en tips. Het is een punt van aandacht om ouders zelf na te laten denken. Dit kan door ouders hun antwoord op een stelling of vraag eerst zelf op te laten schrijven, en die vervolgens gezamenlijk te bespreken. Op die manier doet/denkt iedereen mee en hangt wie er aan het woord komt niet af van wie (als eerste) het woord pakt. Als ouders niet kunnen schrijven of de Nederlandse taal niet voldoende beheersen, kan het helpen om ouders hun antwoorden te laten tekenen of in hun eigen taal te laten vertellen of schrijven.

NIET ALLEEN PRATEN MAAR OOK SAMEN DOEN

Bij het bespreekbaar maken van heikele thema's kan het helpen om niet alleen te praten, maar om ook af en toe iets te doen, zoals een filmpje kijken of een rollenspel spelen. De ervaring in de pilots is dat heikele thema's hiermee vaak gemakkelijk(er) ter sprake komen, en veiliger voelen dan een gesprek hierover te voeren. Een voorbeeld van een stelling is:

Als ik geld had, ging ik onmiddellijk naar Marokko.

Deze stelling brengt meteen het gesprek op gang over het leven in Nederland, wat ouders hier aan positieve en negatieve kanten ervaren en wat ze voor hun kinderen (en zichzelf) graag zouden willen.

Huiswerkopdrachten kunnen helpen om de heikele thema's ook thuis ter sprake te brengen en ander gedrag te oefenen. Een voorbeeld van een huiswerkopdracht is: vraag aan je kind of hij/zij wel eens met discriminatie te maken heeft gehad en hoe hij/zij daarmee is omgegaan. Of: neem iets mee van huis wat symbool staat voor jouw opvoeding. Het is belangrijk om een huiswerkopdracht af te stemmen op de groep, het thema en het moment, en om ouders vrij te laten of zij de opdracht uitvoeren.

Evaluatie van de bijeenkomsten

Bij sommige pilots was de evaluatie van de bijeenkomsten een belangrijk onderdeel van de methodiek. Wij zagen twee manieren van evalueren: als gespreksleiders onderling en als gespreksleiders met de groep. Bij het evalueren van gespreksleiders onderling ging het enerzijds over de inhoud, met vragen als: waar worstelen ouders mee? wat was er nieuw? wat was er verrassend? Bij de evaluatie van de groep ging het over vragen als: wie zijn deze ouders? waar staan ze in hun leven? waar zit hun kracht? wat hebben ze nodig? hoe gaan we om met specifiek (bijvoorbeeld dominant) gedrag van deelnemers? Bij de evaluatie met de groep ging het om vragen als: zijn alle thema's die spelen naar voren gekomen, gaat het gesprek nog steeds over waar het volgens jullie over moet gaan? Investeren in deze niveaus van evaluatie kan helpen de aanpak van vervolgbijeenkomsten aan te scherpen en uiteindelijk de methodiek te verbeteren.

Proces

Tot slot kwam er bij de pilots een aantal procesmatige uitgangspunten naar voren. Een eerste punt is flexibiliteit in de invulling van de bijeenkomsten. Een globale opzet bleek (zeker in het begin) houvast te geven, de manier waarop de gesprekken met ouders verliepen en welke thema's en vragen zij inbrachten, bepaalden over het algemeen de invulling van de volgende bijeenkomst(en). Zo werd bijvoorbeeld na afloop van een eerste bijeenkomst een startvraag bedacht voor de volgende bijeenkomst.

'Aan de hand van wat wij horen tijdens de eerste bijeenkomst (wat boeit ouders en welke relatie heeft dat met het thema) formuleren wij een startvraag voor de volgende bijeenkomst. Dit is vaak een verdiepende vraag over het betreffende thema, bijvoorbeeld bij discriminatie: wat heb je zelf meegeemaakt en hoe ben je daar mee omgegaan, welke keuzes heb je gemaakt en waarom? Dat levert vaak indringende verhalen op. Een andere keer was de vraag: praat je over discriminatie met je kind, en waarom wel of waarom niet? Bij een derde en tevens laatste bijeenkomst stond de vraag centraal wat ouders kunnen bedenken om dit thema op een creatieve manier bespreekbaar te maken in de wijk.' (gespreksleider, over gehanteerde methodiek)

Een tweede punt is om bijeenkomsten altijd te starten met een korte terugkoppeling naar de vorige bijeenkomst, als oprisser en zodat ouders die de vorige keer niet aanwezig waren weten wat er toen besproken is. Een derde punt is om bijeenkomsten altijd (positief) af te sluiten, met een vooruitblik naar de volgende bijeenkomst. Direct nagaan of iedereen daar bij kan zijn kan de opkomst bij de volgende bijeenkomst ten goede komen. Een laatste uitgangspunt is om bijeenkomsten altijd door te laten gaan, ongeacht het aantal deelnemers.

F Professionals en hun competenties

De pilots maken duidelijk dat een effectieve aanpak staat of valt met de kennis, houding en vaardigheden van de begeleider. Een goede relatie tussen begeleider en deelnemers is bepalend voor de impact van de werkwijze. De begeleider moet het perspectief van de deelnemers kunnen herkennen, oog hebben voor de rol van culturele en religieuze aspecten, de mogelijke cultuurverschillen overbruggen en effectief communiceren, ook als er een lagere taalvaardigheid is. De begeleider dient zich ervan bewust te zijn dat de migratieachtergrond van de ouder om speciale 'interculturele competenties' vraagt: specifieke kennis en vaardigheden, zelfreflectie, een open, onderzoekende, sensitieve houding. Hiermee kan de begeleider zich optimaal instellen op de diversiteitskenmerken van cliënten, zodat de aanpak daar goed bij kan aansluiten. In drie gemeenten zijn landelijke (externe) experts op het thema weerbaar opvoeden betrokken om de groepsbijeenkomsten te begeleiden. Dit betrof deels experts met een vergelijkbare achtergrond als de ouders. In andere gemeenten werden de gesprekken geleid door lokale professionals – al dan niet in samenspraak met vrijwilligers of sleutelpersonen uit de eigen gemeenschap. Waar specifieke vadergroepen werden samengesteld, is gezorgd voor een mannelijke gespreksleider.

VERSCHILLENDE ROLLEN

De verschillende werkwijzen van gemeenten vroegen van de begeleiders/professionals verschillende competenties. Waar bij de ene gemeente de rol van de lokale professional voornamelijk in termen van netwerken en projectbegeleiding wordt gezien, richt de ander zich voornamelijk op procesbegeleiding en ondersteuning van ouders om elkaar verder te helpen. Naast lokale professionals werden ook externe experts ingezet om vanuit de eigen (religieuze) deskundigheid verandering teweeg te brengen in het denken en gedrag van deelnemers op het gebied van opvoeding. We onderscheiden op hoofdlijnen drie typen rollen/professionals, waarbij niet is gezegd dat de rollen elkaar uitsluiten; sommige professionals kunnen verschillende elementen toepassen in het werk dat ze doen. De drie rollen/professionals zijn:

- **Netwerker:** de (vaak lokale) professional is voornamelijk bezig met netwerkvorming en werving van deelnemers voor de bijeenkomsten. Haar/zijn aanpak is persoonlijk, zet in op de vertrouwensrelatie en motivatie voor het onderwerp. De netwerker voorziet de deelnemers nauwelijks van inhoudelijke ondersteuning, maar weet de mensen en organisaties te motiveren en te mobiliseren. De gesprekken worden begeleid door een externe professional. De netwerker is aanwezig tijdens deze bijeenkomsten en bewaakt het verloop van de activiteiten.
- **Procesbegeleider:** de professional begeleidt de gesprekken die deelnemers onderling voeren. Inhoudelijke expertise van de procesbegeleider is aanwezig, maar is niet de doorslaggevende competentie om haar of zijn rol uit te voeren. De hoofdtaak van de professional is het in goede banen leiden van de gesprekken. Dit gebeurt door ruimte te bieden aan de verschillende perspectieven, waar nodig bij te sturen zodat ouders elkaar kunnen ondersteunen in hun inbreng, kernpunten uit de input van ouders te halen, en het helpen formuleren van conclusies en aanbevelingen op basis van wat door ouders zelf is ingebracht. De nadruk ligt op onderling leren, maar kennis van de professional over de thema's en hoe deze uitwerking vinden in migrantengemeenschappen is relevant.
- **Expert:** de (vaak externe) professional is een deskundige met betrekking tot haar of zijn vakgebied, biedt inhoudelijke sessies aan en geniet gezag onder de deelnemers. De rol van de expert is primair om deelnemers te ondersteunen met inhoudelijke kennis, maar deze heeft vaak ook de taak om het gesprek procesmatig te leiden. Pedagogische expertise wordt in veel gevallen gecombineerd met religieuze deskundigheid. De aard hiervan kan sterk verschillen (meer hierover in de paragraaf Methodiek). Een ander alternatief is de combinatie van twee gespreksleiders, waarbij de een sterk beschikt over de religieuze kennis en autoriteit op dit gebied en de ander meer pedagogisch onderlegt is.

De roep om twee of meer begeleiders in te zetten, komt tevens voort uit een praktisch argument. Er bestaan simpelweg verschillende te combineren functies die gerealiseerd dienen te worden, zoals observeren, luisteren, interveniëren en procesleiding. Verdeling van taken leidt tot verminderde belasting en meer focus. Verder zou het mogelijk een bijdrage kunnen leveren aan de interpretatie achteraf en focus op het doel van het gesprek. Door samen te evalueren na afloop van de bijeenkomst kan het proces gaandeweg worden verbeterd.

AARD VAN DE GROEP LEIDEND

Zoals eerder aangegeven, is de keuze voor het type begeleider van de gesprekken/de rol van de professional afhankelijk van de aard van de groep. Een begeleider kan bij een bepaalde groep ouders helemaal niet goed vallen en bij een andere juist uitstekend aansluiten. De opdracht van de gemeente is om hier gevoelig voor te zijn; de begeleiding van een goed gesprek vraagt zorgvuldig maatwerk in het kiezen van de begeleider (informeel, met religieuze autoriteit of enige religieuze kennis, of meer procesbegeleider).

BELANGRIJKSTE COMPETENTIES

Op hoofdlijnen komen de volgende punten naar voren uit onze observaties en gesprekken als belangrijke competenties voor de gespreksleider:

- Enige kennis hebben van de achtergronden van deelnemers, waaronder ook voldoende (basis)kennis over de islam, om relevante vragen te stellen, niet om aan te geven dat je weet hoe het zou moeten.
- Op een gelijkwaardige manier met ouders in gesprek gaan. Daarbij is gebleken dat het belangrijk is je niet blanco op te stellen en af en toe ook kritisch (maar respectvol) door te vragen en je persoonlijke mening en/of ervaringen te delen. Dat laatste kan bijvoorbeeld om het gesprek te verbreden als de gespreksleider merkt dat een ervaring ontbreekt.
- Het kan goed werken om de aangeleerde professionele afstandelijkheid te laten varen en voor een meer persoonlijke informele vorm van contact met ouders te kiezen. Dit kan specifiek bij ouders met een migratieachtergrond uit islamitische landen bijdragen aan de vertrouwensband. Professionele afstandelijkheid kan bijdragen aan het gevoel van de ouders dat ze niet serieus genomen worden en dat hun stem minder telt.
- Het delen van inzichten/modellen uit de literatuur werkt vaak niet, tenzij deze worden vertaald naar een ervaring of verhaal dat aansluit bij wat de ouders kennen.
- Kennis hebben van groepsdynamiek. Dit is nodig voor het realiseren van een prettige en veilige sfeer en te zien waar je moet ingrijpen. Een groep zonder processturing valt in herhaling, of deelnemers schieten in een 'verkeerde' modus, zoals de standpuntenmodus (niet: 'de koran zegt dit, dus.' Maar: 'voor mij is de koran belangrijk in de opvoeding') of de roddelmodus (over anderen spreken). Het moet gaan over eigen ervaringen, eigen beleving en wat deelnemers belangrijk vinden.
- Goed luisteren naar de deelnemers, de groep en de context waarin het verhaal wordt verteld. We onderscheiden hierin drie niveaus. 1) Luisteren op het niveau van het individu: luisteren naar het individuele verhaal, luisteren naar wat iemand zegt en niet zegt, en luisteren naar wat het met iemand doet. 2) Luisteren op het niveau van de groep: luisteren of er in de verschillende verhalen iets gemeenschappelijks zit en luisteren naar de groepsdynamiek. Ergeren mensen zich aan elkaar? Zijn er dingen die niet aan de orde komen? Wat is nodig om de veiligheid om alles te bespreken te waarborgen? 3) Luisteren op het niveau van de cultuur. Deelnemers leven binnen de eigen context, met eigen normen, waarden en codes. Het is van belang de verhalen in de juiste perspectieven te plaatsen met de

eigen lokale dynamiek, om misvattingen te voorkomen en iets toe te voegen aan het gesprek.

- Rekening houden met machtsverschillen tussen verhalen die worden verteld in de bredere samenleving over verschillende gemeenschappen en het eigen verhaal. Hoe verhoudt het eigen groepsverhaal zich tot het 'mainstream' verhaal van de samenleving? Wat komt overeen? Wat niet? Een voorbeeld is ervaren discriminatie. Een dominant verhaal vanuit de bredere samenleving is dat mensen zich snel gediscrimineerd voelen. Terwijl de groep en de individuen daarbinnen een hele andere beleving hebben. De culturele narratieven bepalen vaak het gevoel; als professionaal dien je je daartoe te verhouden.
- De wijsheid van de groep kunnen gebruiken. Een groep praat meestal niet in vragen, maar vertelt verhalen. Actief sturen op basis van de verhalen en deze vertalen naar concrete aanknopingspunten in lijn met het doel van de bijeenkomst.

Ruimte geven aan diversiteit. In divers samengestelde groepen komen afwijkende opvattingen veel voor. De rol van de gespreksbegeleiders is te zorgen dat verschillende perspectieven ruimte krijgen om gehoord te worden.

G Samenwerking

Bij de behandeling van de diverse aspecten van het gesprek met ouders over opvoeding hebben we al verschillende onderdelen van samenwerking van partijen in het veld besproken. Zo hebben we het belang van samenwerking met zelforganisaties en sleutelfiguren benadrukt bij het bereiken en werven van ouders. Dat geldt ook voor de soms nodige samenwerking met (externe) experts voor de gespreksleiding van ouderbijeenkomsten.

OOK BIJ SAMENWERKING GELDT LOKAAL MAATWERK

Wat opvalt bij de samenwerking in de vijf pilots is dat telkens andere (type) partijen de projectleiding hadden en met andere partijen samenwerkten. Zo zien we in Maastricht dat de gemeente zelf de uitvoering van de pilot leidde en voor de ouderbijeenkomsten vooral samenwerkte met sleutelpersonen uit lokale gemeenschappen en met externe professionals. In Roosendaal voerde het welzijnswerk (met name jeugd- en gezinswerkers) de pilot uit en werkte vooral samen met basisscholen. In Leiden werd gewerkt binnen wijkacademies en daarnaast met externe experts en moskeeën. In Delft had de JGZ de leiding en deze werkte vooral samen met sleutelfiguren en externe experts. En ten slotte Culemborg, waar in twee parallele trajecten het welzijnswerk en de Brede School vooral samenwerkten met basisscholen, moskeeën, lokale sleutelfiguren en

externe experts. In alle vijf de gemeenten is het goed gelukt om ouders te werven en met ze in gesprek te gaan over opvoeden en de heikele thema's. Een standaardcombinatie van samenwerkende partijen voor het gesprek met ouders lijkt er niet te zijn. Wel zien we dat lokale sleutelpersonen en zelforganisaties (waaronder moskeeën) bijna altijd een belangrijke rol spelen en veelal onmisbaar zijn.

TIJD EN AANDACHT

Wie deze sleutelpersonen zijn is echter niet altijd direct duidelijk. In de pilots zijn hier ook verschillende ervaringen mee. In enkele gevallen waren er al bestaande contacten, in andere gevallen werden sleutelpersonen gevonden via (maatschappelijke) organisaties als scholen, moskeeën en of zelforganisaties. Meestal kostte dit de nodig tijd, van enkele weken tot vele maanden. Een belangrijke les uit de pilots (die zeker niet nieuw is, maar nog steeds essentieel) is dat de samenwerking met sleutelpersonen en informele partijen meestal veel tijd en oprechte aandacht vraagt evenals een insteek vanuit een gelijkwaardige verhouding.⁶ Voor de duurzaamheid van een dergelijke samenwerking is ook blijvende aandacht voor de relatie en de behoeften en verwachtingen van de samenwerkende partijen van belang. In een van de pilots zagen we aan het einde van de looptijd een neiging om zich terug te trekken bij de sleutelpersonen en de deelnemende ouders vanuit een zelforganisatie. De oorzaak lag niet in de inhoud en kwaliteit van de ouderbijeenkomsten over opvoeding, maar meer in de verwachting van de zelforganisatie betreffende de (toegezegde) ondersteuning van de gemeente bij andere activiteiten van de organisatie.

GROOTSCHALIGE EN KLEINSCHALIGE SAMENWERKING

In de meeste gemeenten is aan het begin van de pilots ingezet op het bijebrengen van een groot aantal partijen die een relatie hebben met ouders, kinderen en opvoeding. In grootschalige bijeenkomsten kwamen tientallen organisaties samen om over weerbaar opvoeden en samenwerking hierbij te spreken. De vorm en inhoud verschilde hierbij per pilot. Gedurende de looptijd van al deze pilots zien we dat voor de concrete gesprekken met ouders de samenwerking telkens slechts een beperkt aantal partijen betrof, meestal twee tot vier partijen. In alle pilots was er een samenwerking tussen formele organisaties (bijvoorbeeld gemeente, JGZ, welzijnsorganisaties) en informele organisaties (moskeeën of andere zelforganisaties) of individuele sleutelpersonen. In mindere mate ging het om samenwerking tussen formele organisaties (meestal gemeente, de uitvoerde

organisatie van de pilot en scholen). De grootschaliger netwerk-bijeenkomsten (vooral in de beginperiode van de pilots) hebben vooral bijgedragen aan:

- Het onderwerp lokaal breed te agenderen en partijen te informeren.
- Lokaal de juiste partijen te vinden om vervolgens op kleinschaliger niveau tot concrete samenwerking te komen. Het op kleine schaal investeren in samenwerking tussen partijen die elkaar vinden in bepaalde doelen, is een belangrijke succesfactor gebleken.

BORGING

In elke pilot zijn lokaal belangrijke lessen geleerd over het voeren van een gesprek met ouders over opvoeding. Voor de borging zijn verschillende trajecten ingezet. Deze zijn enerzijds gericht op vrijwilligers (vooral sleutelpersonen) in lokale gemeenschappen en anderzijds op professionals in de jeugdzorg en welzijns-werk en op scholen.

In meerdere gemeenten zijn train-de-trainer-trajecten opgezet (of wordt dit overwogen) voor opvoedcoaches om deze in de toekomst laagdrempelig in te zetten voor opvoedondersteuning in de eigen gemeenschap. Aandachtspunt bij deze initiatieven is de ondersteuning op langere termijn van de getrainde vrijwilligers. Ervaringen door het land heen leren dat de inzet van (getrainde) vrijwilligers in de ondersteuning van anderen (ouders in dit geval) meestal enige professionele ondersteuning en begeleiding behoeft.⁷ Ook het faciliteren van bijeenkomsten of andere activiteiten kan soms een belangrijke voorwaarde zijn voor vrijwilligers. Zo zagen we in een van de pilots dat een succesvolle moedergroep uiteindelijk stopte omdat de initiatiefneemster (een sleutelfiguur uit de lokale gemeenschap) en tevens gespreksleidster aangaf haar activiteiten niet op eigen kosten te kunnen uitvoeren in de toekomst.

Ten aanzien van de professionals onderscheiden we:

- Training van (opvoed-/jeugd) professionals in het bespreekbaar maken van heikele thema's: o.a. hoe ga je het gesprek met ouders aan en welke (start)vragen stel je.
- Het bespreken van heikele thema's implementeren in de huidige werkwijze van jeugdzorg- en welzijnsprofessionals. Borging via verslaglegging van de sessies weerbaar opvoeden en het cursusboek 'Opvoeden is een gesprek' (belegd in Movisie Academie) en door middel van (voorgenomen) indiening in de NJi-databank.

6 Zie ook het diversiteitskader wijkteams van Kennisplatform Integratie & Samenleving: <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/diversiteitskader-wijkteams.pdf>

7 Onder meer in: Bellaart, H., Hamdi, A., Day, M., & J. Achahchah (2018). Wijkteams voor alle doelgroepen effectief: Een diversiteitskader met praktische tips, Utrecht; Kennisplatform Integratie & Samenleving.

- Leermeester-leerling-principe: iemand die getraind is neemt iemand mee die de training nog niet heeft gevolgd. Zo verspreid je de methodiek. Ook belangrijk voor scholen: handvatten om met ouders in gesprek te gaan.

Het succes van het overdragen aan professionals van de ontwikkelde kennis op het gebied van weerbaar opvoeden is van vele factoren afhankelijk. Op basis van de vijf uitgevoerde pilots kunnen we hier niet veel over zeggen, omdat deze fase nu pas aanbreekt. Op basis van eerdere ervaringen met het omgaan met diversiteit in de hulpverlening is hier al wel het nodige over bekend. Het daadwerkelijk openstaan voor de problematiek en het erkennen van het specifieke maatwerk dat ondersteuning van ouders met een migratieachtergrond vergt, is hierbij een belangrijke voorwaarde. Uiteindelijk moet dit niet een uitzondering op de reguliere aanpak zijn maar juist onderdeel van de reguliere aanpak van maatwerk van professionals. De publicatie Diversiteitskader wijkteams van Kennisplatform Integratie & Samenleving gaat hier uitgebreid op in en biedt ook relevante links en verwijzingen voor professionals en beleidsmakers.⁸

---

8 <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/diversiteitskader-wijkteams.pdf>

3

Bouwstenen: hoofdlessen uit de vijf pilots

Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk zijn de belangrijkste werkzame elementen beschreven in de pilots weerbaar opvoeden. In dit hoofdstuk kijken we meer met een helikopterblik naar de pilots en geven we zeven hoofdlessen weer die uit de pilots zijn te destilleren. Deze lessen zijn – naast de meer gedetailleerde informatie uit het voorgaande hoofdstuk – te zien als bouwstenen en te benutten door professionals van gemeenten en andere organisaties die willen werken aan een aanpak om weerbaar opvoeden met ouders bespreekbaar te maken. Als het relevant is, verwijzen we bij de lessen ook naar kennis of producten die we eerder ontwikkelden binnen het Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Weerbaar opvoeden – waar gaat het om

Eerst vatten we kort samen waar het om gaat in de pilots die we onderzochten. De pilotgemeenten wilden gesprekken met ouders (vooral ouders met een islamitische achtergrond) voeren over 'heikele thema's' in de opvoeding. Dit betreft onderwerpen waarmee ouders – zelf, of in contact met personen in hun omgeving zoals docenten of hulpverleners – te maken kunnen krijgen en die te maken hebben met hun minderheidspositie. Dit kunnen thema's zijn als discriminatie of negatieve beeldvorming, verschillen in waarden of in wat kinderen aangeleerd krijgen in het eigen gezin en de omgeving (bijvoorbeeld een andere waardering van schaamte of eerlijkheid en gedragsregels voor kinderen die moeilijk zijn te verenigen met wat de school vraagt).

De hoofdvraag voor gemeenten was: hoe stimuleren we het gesprek hierover tussen ouders onderling, en tussen ouders en professionals? Het doel is dat ouders weerbaar kunnen opvoeden. Wat dit precies betekende, is pas in de loop van de pilots helder geworden. Weerbaar opvoeden kan inhouden de ouders versterken als opvoeder (een weerbare ouder) of kinderen

ondersteunen weerbaar te zijn op een constructieve manier. De nadruk lag in de pilotgemeenten op het ondersteunen van – en in gesprek gaan met – **ouders** bij de omgang met dit soort thema's. In alle pilotgemeenten zijn er groepsgesprekken met ouders gevoerd. In sommige gemeenten is ook met kinderen gewerkt.

Hoofdlessen

De pilots lieten zien dat het gesprek over heikele thema's goed gevoerd kan worden en dat ouders hiermee geholpen zijn. Een belangrijke factor daarbij bleek gelijkwaardigheid als basis, evenals vraaggestuurd werken. Ouders hebben zelf last van verschillen in waarden of van negatieve ervaringen. Het kan ertoe leiden dat zij zich terugtrekken in de eigen groep of lastige zaken uit de weg gaan. Daarmee kunnen zij kinderen soms ongemerkt het wij-zij-denken meegeven. Veel ouders weten niet goed hoe het gesprek met de omgeving aan te gaan of hoe zij hun kinderen kunnen begeleiden. Of zij zijn zich niet bewust van hun voorbeeldrol (als ze met elkaar teleurstellingen of negatieve beelden over de Nederlandse samenleving bespreken). Het gesprek erover helpt, als dit op de juiste manier wordt gevoerd.

Op basis van de pilots weerbaar opvoeden onderscheiden we de onderstaande zeven hoofdlessen voor professionals voor het gesprek met islamitische ouders over het weerbaar opvoeden van hun kinderen:

1. Omstandigheden en behoeften verschillen: het gesprek voeren is maatwerk.
2. Combineer professionele deskundigheid met ervaringsdeskundigheid van ouders.
3. Gelijkwaardigheid en wederkerigheid als basis.
4. Opvoedondersteuning: praten met je kind als belangrijk uitgangspunt.
5. Ga het gesprek over religie niet uit de weg.
6. Samenwerking met partners in de wijk.
7. Borging in beleid en praktijk.

LES 1: HET GESPREK VOEREN IS MAATWERK

De pilots overziend, kunnen we concluderen dat er meerdere succesvolle manieren lijken te zijn waarop het gesprek met ouders wordt gevoerd. Per gemeente verschilden de partijen die het voortouw hadden of het gesprek leidden, de wijze van gespreksvoering zelf en de samenstelling van de groepen. Hoe het gesprek wordt gevoerd, hangt onder meer af van de aard van de doelgroep (hoe religieus is de doelgroep, wat is het opleidingsniveau, is het belangrijk dat vrouwen en mannen worden gescheiden of niet). Het is wel belangrijk dit goed te onderzoeken, met de juiste sleutelpersonen of personen bij formele organisaties die een goede relatie hebben met partijen in het voorveld. Vaak is voorwerk nodig: onderzoek welke informele groepen mogelijk al met elkaar in gesprek zijn over dit soort thema's. Daarna is het van belang goed aan te sluiten bij het gesprek dat al in de groepen wordt gevoerd en hierover vooral goed af te stemmen met sleutelpersonen.

LES 2: COMBINEER PROFESSIONELE DESKUNDIGHEID MET ERVARINGSDESKUNDIGHEID VAN OUDERS

Uiteindelijk gaat weerbaar opvoeden enerzijds over empowerment van ouders (hoe kunnen zij onderwerpen aankaarten op school of in gesprek met een hulpverlener hun perspectief goed inbrengen?). Anderzijds gaat het om bewustwording bij ouders over hun voorbeeldrol tegenover kinderen, over de boodschappen die zij overbrengen en om het kunnen praten met kinderen. Hier hebben zowel professionals als ouders iets in te brengen; de gesprekken zijn overal met experts in opvoeding gevoerd of door hen begeleid. De experts hadden ook allemaal een basis in cultuursensitief werken en basiskennis over de thema's en hoe deze spelen in gemeenschappen. Soms konden ze in dit laatste ondersteund worden door personen van binnenuit (sleutelpersonen). Belangrijk was dat de personen die het gesprek met ouders voerden het vertrouwen genoten van de ouders. Maar de professionals waren niet als enigen aan zet. Ouders, en ouders met een migratieachtergrond zijn daarop geen uitzondering, willen behalve van deskundigen graag leren van elkaar.⁹ Professionals met expertise in de begeleiding van dergelijke processen ondersteunden in een deel van de gemeenten onderlinge uitwisseling en empowerment. Hoe het gesprek ook werd vormgegeven, in alle gevallen was de gelijkwaardigheid van het contact en wederkerigheid tussen ouders onderling en tussen professionals en ouders van cruciaal belang. Dit brengt ons bij les 3.

9 Zie ook Pels, T., Distelbrink, M. & Postma, L. (2009). Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

LES 3: GELIJKWAARDIGHEID EN WEDERKERIGHEID ALS BASIS

De pilots laten zien dat het gesprek over heikele thema's goed gevoerd kan worden en dat ouders hiermee geholpen zijn. Een belangrijke factor daarbij bleek gelijkwaardigheid en wederkerigheid, met aandacht voor de leefwereld, vragen en behoeften van ouders. Het gesprek over schurende normen en waarden, omgaan met krenkende ervaringen of vormgeven van de relatie met de bredere samenleving helpt, als dit op de juiste manier wordt gevoerd. Niet met het wijzende vingertje, maar vanuit gelijkwaardigheid en oprechte interesse in de ouder. Ook de algemene literatuur over de relatie professional-ouder benadrukt het belang van aansluiten bij ouders en respect voor hun achtergrond en perspectieven.¹⁰

Ouders gaan zo vertrouwen voelen, en ruimte om hun plek in te nemen. Ze gaan ook meer op zichzelf vertrouwen: wat ik doe past binnen mijn geloof, en ik doe ook het goede voor mijn kind in deze samenleving. Ze worden zich bewuster van gevolgen van hun keuzen en weten beter hoe hun kind bijvoorbeeld te ondersteunen bij uitingen van radicalisering of ervaren discriminatie. Niet door weggijken of straffen, maar wel door erover te praten op een manier die kinderen helpt. Ook uit de literatuur blijkt dat dit belangrijke beschermende factoren zijn.¹¹ Een ingang om het gesprek te voeren kan zijn wat ouders graag willen dat hun kind kan bereiken in Nederland.

LES 4: OPVOEDONDERSTEUNING: PRATEN MET JE KIND ALS BELANGRIJKE METHODE

Bij weerbaar opvoeden gaat het vaak om onderwerpen waarbij kinderen in de knel kunnen komen. Bijvoorbeeld: ouders kunnen hun niet goed uitleggen waarom zij bepaalde dingen niet of wel mogen, of ouders vinden het lastig om met hen over gevoel (zoals bij discriminatie) te praten. Het gesprek over weerbaar opvoeden is ook het gesprek over het praten met kinderen. In veel gemeenten bleek dat veel ouders dit – als basis in de opvoeding – lastig vinden en dat is ook uit eerder onderzoek bekend. Het ondersteunen van weerbaar opvoeden is daarom niet los te zien van het ondersteunen van de rol van ouders als opvoeder in

10 Barnhoorn, J., Broeren, S., Distelbrink, M., Greef, M. de, Grieken, A. van, Jansen, W., Pels, T., Pijnenburg, H., & Raat, H. (2013). Cliënt-, professional- en alliantiefactoren: hun relatie met het effect van zorg voor jeugd. Verkenning van kennis en kennishiaten voor het ZonMw-programma Effectief werken in de jeugdsector. Nijmegen/Rotterdam/Utrecht: HAN, Erasmus MC/Gemeente Rotterdam, Verwey-Jonker Instituut.

11 Pels, T. (2014). Voorkomen van radicalisering: óók een pedagogische opdracht! Advies aan Directie Integratie/SZW. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

het algemeen. En van het ondersteunen van bepaalde basisvaardigheden daarbij.¹²

LES 5: GA HET GESPREK OVER WAARDEN EN RELIGIE NIET UIT DE WEG

Weerbaar opvoeden betekent – zo kwam uit de pilots naar voren – trouw kunnen zijn aan je eigen waarden, rekening houdend met wat de omgeving vraagt. Het betekent ook daar het gesprek over aan kunnen gaan, met je kind, met de omgeving, met je partner. Religieuze zelfverantwoording is daarbij een belangrijk onderwerp bij de islamitische ouders. In de verschillende pilotgemeenten ging het gesprek over hoe bepaald handelen of bepaalde keuzen in de opvoeding te verantwoorden zijn aan de hand van het geloof. In alle gevallen in de pilots blijkt dat religie ook in relatie tot opvoedvraagstukken gewoon een onderwerp is dat besproken kan worden met ouders.

Dit gebeurt dan naast het gesprek over wat kinderen in Nederland nodig hebben om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Door bepaalde keuzen van ouders (kinderen niet laten meegaan op schoolkamp bijvoorbeeld) kunnen kinderen ervaringen missen die belangrijk zijn voor de binding in de groep. Dit kan het standpunt van de school zijn. Juist met dit soort onderwerpen kan het voor ouders heel belangrijk zijn te weten dat ze goed zitten in hun verantwoording tegenover god. In verschillende groepen kwam religie ter sprake. De gespreksleider hoeft niet alles te weten over het geloof, dit bleek althans niet in alle groepen even belangrijk. Wel moet de gespreksleider geïnformeerd vragen kunnen stellen. Ouders beantwoorden in sommige groepen elkaars vragen; soms was het nodig iemand te betrekken met religieus gezag. De vraag wie dit moet zijn en waarop zijn of haar gezag is gebaseerd, is deel van de voorbereiding.

LES 6: SAMENWERKEN MET (INFORMELE) PARTNERS IN DE WIJK

Een belangrijke les bleek verder: het goed doordenken van de werkwijze, doelen, doelgroep, etc. In sommige gemeenten werd in de eerste fase veel geïnvesteerd in netwerken *om het netwerken*. Er was geen duidelijk doel of geen concrete activiteit waarvoor samenwerking werd gezocht. Het werkt beter om met een paar partijen in de prille of al bestaande samenwerking goed de doelen, werkwijze en rollen te doordenken en dan concreet te gaan samenwerken. Kennisplatform Integratie & Samenleving deed eerder onderzoek naar wat er nodig is om een goede samenwerking tussen informele en formele organi-

saties of personen mogelijk te maken. Zo'n samenwerking kan een belangrijke meerwaarde hebben vanwege de combinatie van verschillende typen kennis en expertise die de verschillende partijen hebben. Informele partners genieten meer het vertrouwen van ouders en hebben meer kennis over hoe met hen het gesprek aan te gaan en wat er leeft. Formele partners hebben pedagogische kennis en kennis over het werken met groepen die zij inbrengen. Het is belangrijk dat er tijd is om elkaar goed te leren kennen en een gezamenlijke urgentie te voelen en een gemeenschappelijke visie te ontwikkelen op een bepaald vraagstuk. Hierbij zijn de verschillen in werkwijze tussen formeel en informeel ook van belang. KIS ontwikkelde een toolkit met oefeningen om samen tot afspraken te komen.¹³

LES 7: BORGING IN BELEID EN PRAKTIJK

Bij de start van, of tijdens de samenwerking is het ook goed om te doordenken hoe gesprekken na de eerste serie die nu in veel gemeenten heeft plaatsgevonden, voortgezet kunnen worden. Hiermee is in de pilotgemeenten een klein begin gemaakt. In veel gemeenten werden in deze pilotfase experts van buiten betrokken om de gesprekken te leiden. Deze experts zijn in de meeste gevallen maar tijdelijk aanwezig; borging in het reguliere werk van bijvoorbeeld CJG of welzijnswerk is een belangrijk aandachtspunt. Overdracht door de experts van buiten kan daarbij een middel zijn, zowel aan professionals als aan vrijwilligers die het gesprek kunnen voortzetten met andere groepen. Kennisplatform Integratie & Samenleving ontwikkelt in 2018 materialen die getrainde vrijwilligers voor dit doel kunnen benutten.

Afhankelijk van de samenstelling van de groep kan het nodig zijn om iemand met religieuze kennis in te zetten. Ook vragen gesprekken met vaders soms een andere insteek dan gesprekken met moeders. En niet alle professionals en vrijwilligers zijn gewend gelijkwaardig en open het gesprek aan te gaan met ouders over waarden en om te gaan met groepsdynamiek. Aandacht voor training op dit punt is gewenst. Voor professionals kan het gesprek over waarden lastig zijn omdat zij zelf soms andere waarden hebben dan ouders. In de pilot in Roosendaal is mede hierom geïnvesteerd in de ontwikkeling van een basis cursus islam voor professionals. Kennisplatform Integratie & Samenleving ontwikkelde een methode voor bijeenkomsten voor teams om het gesprek over waarden beter te kunnen voeren,

12 Distelbrink, M., Pels, T. & Winkelman, C. (2017). Waardenopvoeding in diversiteit. Het begint met een gesprek. Achtergrondartikel bij de teambijeenkomst. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

13 <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/formele-en-informele-opvoedondersteuning-handout.pdf>

met veel aandacht voor eigen waarden en hoe die door kunnen werken in het werken met ouders.¹⁴

Bij borging is voorts nodig dat er daadwerkelijk ruimte is voor outreachend werken. Dit geldt voor het contact leggen met groepen ouders die niet vanzelf al via individuele vragen bij het CJG komen, bij wie opvoedvragen nog niet manifest zijn of bij wie er weinig vertrouwen is in reguliere organisaties. Aandacht voor diversiteitsbeleid in de organisatie helpt daarbij. Zie ook het diversiteitskader wijkteams van Kennisplatform Integratie & Samenleving.¹⁵

-
- 14 https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/opvoeden_in_diversiteit_achtergrondartikel.pdf Materiaal voor de bijeenkomsten kan worden gedownload via <https://www.kis.nl/publicatie/teambijeenkomst-waardenopvoeding-diversiteit>
- 15 <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/diversiteitskader-wijkteams.pdf>

Beschrijving van de vijf pilots Weerbaar opvoeden

- 1 Culemborg
- 2 Delft
- 3 Leiden
- 4 Maastricht
- 5 Roosendaal

AANLEIDING

De Culemborgse opvoedhulp zou nog te weinig hulp bieden bij het omgaan met culturele dilemma's. Met de pilot Weerbaar Opvoeden zette de gemeente Culemborg in op het beter zicht krijgen op de mogelijkheden om deze ondersteuning in het vervolg te bieden, en voornamelijk hoe deze hulp invulling kan krijgen. Het streven is om binnen de gemeente de huidige netwerken rond jongeren en hun opvoeders duurzaam te versterken en aanvullend opvoedinstrumentarium (verder) te ontwikkelen.

DOEL

Gemeente Culemborg heeft de volgende doelstellingen geformuleerd met betrekking tot de pilot Weerbaar Opvoeden:

1. Het starten van een (duurzame) dialoog met migrantenouders in Culemborg over wat het betekent kinderen op te voeden in de Nederlandse samenleving.
2. De risicogroep kinderen in de groepen 5/6 van de Culemborgse basisscholen en hun ouders extra begeleiding bieden gericht op weerbaarheid.
3. Bewustwording creëren bij Culemborgse professionals en vrijwilligers die zich bezighouden met opvoeden, onderwijs en opvoedingsondersteuning over het thema weerbaar opvoeden en handvatten bieden die hen hierbij kunnen ondersteunen.

OPZET EN ACTIVITEITEN

Voor realisatie van de gestelde doelen is in Culemborg gekozen voor een driesporenaanpak, waarbij elk spoor werkt aan respectievelijk de bovenstaande doelen:

1. Het eerste spoor betreft *dialoogbijeenkomsten* met ouders. Via zelforganisaties, bestaande (moeder)groepen en de Turkse en Marokkaanse moskee zijn bijeenkomsten georganiseerd over het thema weerbaar opvoeden. De Culemborgse welzijnsorganisatie ElkWelzijn is de trekker van deze bijeenkomsten.

2. Het tweede spoor betreft een *talentontwikkelingsprogramma* gericht op basisschoolkinderen uit de bovenbouw, georganiseerd door de Brede School Culemborg in samenwerking met de zogenoemde verbindingsofficieren. Deze verbindingsofficieren kennen een specialisatie op het gebied van kunst, sport en cultuur en verzorgen aan de hand van een thema gastlessen op de Culemborgse basisscholen.
3. Het derde spoor betreft het versterken van de verbinding *tussen professionals en vrijwilligers* in het informele en formele netwerk. De werkgroep en kernpartners komen regelmatig bij elkaar om met elkaar te evalueren en te reflecteren op de activiteiten rondom weerbaar opvoeden.

VERVOLG (OVERDRAAGBAARHEID EN BORGING)

Opleiden van opvoedcoaches in de vorm van train-de-trainers en deze coaches in de toekomst laagdrempelig inzetten voor opvoedondersteuning in de eigen gemeenschap. Verder zijn de activiteiten die hebben plaatsgevonden in het kader van de pilot integraal onderdeel geworden van de taakstelling van de welzijnsorganisatie ElkWelzijn en (mogelijk) het onderwijs.

BESCHRIJVING VAN DE ACTIVITEITEN

Vaderbijeenkomsten Marokkaanse moskee Rafik Dahman (islamitisch theoloog)

Doel:

- In gesprek gaan over cultureel-religieuze dilemma's met betrekking tot opvoeding.
- Handvatten geven gericht op het verenigen van het eigen waardensysteem met het innemen van een actieve positieve sociale positie in de manier waarop vaders hun kinderen opvoeden.
- Werken aan het verdienen/herstellen/creëren van het vertrouwen in reguliere hulpverlenende (opvoedings) instanties.

- Aansluiting realiseren tussen de doelgroep en genoemde instanties en daarmee de weg ernaartoe vergemakkelijken.
- bewustzijn creëren over de eigen positie in de maatschappij en reflecteren op zowel het zelf als de sociale omgeving.

Doelgroep: Arabischsprekende vaders, etnisch divers, voornamelijk met een Marokkaanse achtergrond, van diverse leeftijden.

Omvang: grootschalige bijeenkomst met 30 tot 50 mannen, gevolgd door kleinschalige bijeenkomsten in de wijk.

Aantal bijeenkomsten: een reeks van zeven bijeenkomsten.

Werkvorm: combinatie van lezing, interactie, dialoog, debat, onderlinge uitwisseling, interactieve spellen, oefeningen en situatieschetsen, en huiswerkopdrachten.

Moederbijeenkomsten Jamila Achahchah (opvoedprofessional)

Doel: met de aanwezigen het gesprek aangaan over cultureel-religieuze dilemma's met betrekking tot opvoeding.

Doelgroep: groep 1 voornamelijk jonge moeders met minimaal mbo-denkniveau. Groep 2 voornamelijk oudere moeders die de Nederlandse taal niet helemaal machtig zijn en die laaggeschoold zijn.

Omvang: kleinschalige bijeenkomsten met gemiddeld 15 moeders per groep.

Aantal bijeenkomsten: een reeks van acht bijeenkomsten.

Werkvorm: intervisievorm, gericht op reflectie en onderling uitwisseling.

Moederbijeenkomsten Rabiaa Bouhalhoul (opvoedprofessional)

Doel: met de aanwezigen het gesprek aangaan over cultureel-religieuze dilemma's met betrekking tot opvoeding.

Doelgroep: hoogopgeleide moeders.

Omvang: kleinschalige bijeenkomsten met 8 tot 10 moeders.

Aantal bijeenkomsten: twee.

Werkvorm: reflectievorm en psycho-educatie.

Ouderbijeenkomst Turkse moskee Durmus Can (opvoedprofessional)

Doel: met de aanwezigen het gesprek aangaan over cultureel-religieuze dilemma's met betrekking tot opvoeding.

Doelgroep: Turkssprekende ouders, zowel vaders als moeders.

Omvang: grootschalige bijeenkomst met ongeveer 50 ouders.

Aantal bijeenkomsten: één.

Werkvorm: combinatie van presentatie en interactie.

Verbindingsofficieren

Doel: weerbaarheid versterken van risicoleerlingen.

Doelgroep: Culemborgse basisschoolleerlingen uit groep 5 en 6.

Omvang: van grootschalige bijeenkomsten in de klas tot gesprekken op het niveau van individuele kinderen en hun ouders

Aantal bijeenkomsten: bij zes scholen meerdere bijeenkomsten op het niveau van de hele klas om polarisatie in de klas te verminderen en de veiligheid te vergroten. Een bijeenkomst tijdens de Arabische les in de moskee. Bij vijf kinderen meer een individuele insteek om zowel kind als ouders te versterken. Bij twee scholen heeft een gesprek plaatsgevonden met het team om de dilemma's die de school voelt hoe om te gaan met thema's die spelen bij kinderen met een migratie achtergrond te bespreken.

AANLEIDING

Binnen de gemeente Delft heeft JGZ ZHW gesignaleerd dat het bij kinderen en jongeren vaak aan weerbaarheid ontbreekt en dat veel ouders, vooral ouders met een niet-westerse achtergrond of een lage sociaaleconomische status, de kennis en vaardigheden missen om hun kinderen op te voeden tot weerbare volwassenen. Ook signaleren de JGZ en de gemeente dat ouders niet altijd een opvoedstijl hanteren die past bij kinderen die opgroeien in een westerse maatschappij. Bovendien ervaren ouders drempels bij het zoeken van (opvoed)hulp bij reguliere instellingen. Uit een eerdere inventarisatie, waarin Delft de sociale kaart opstelde van partijen/stakeholders die werkzaam zijn rondom opvoedondersteuning en de doelgroep(en) in Delft, blijkt het volgende:

- Professionals, vrijwilligers en sleutelfiguren bewegen langs elkaar heen bij het thema opvoeding en ontwikkeling. Het betreft een complex en versnipperd veld; verdere inzet op de inventarisatie van dit veld, het leggen van contacten, kennismaking en het ophalen van informatie is nodig.
- In de wijken Buitenhof en Voorhof ontbreken adequate initiatieven op het gebied van opvoeding en ontwikkeling, specifiek voor vaders.

DOEL

Het verbeteren van het effect van de preventieve zorg voor ouders en de toegang tot jeugdhulp voor jeugdigen die meer risico lopen op ontsporing, zoals vervallen in criminaliteit, vandalisme of verslaving, slachtoffer worden van loverboys of radicalisering.

SUBDOELEN

- Ouders hebben inzicht in en zijn in staat om te reflecteren op het eigen handelingsrepertoire als opvoeder. Ouders zijn in staat om belemmerende en helpende factoren in het eigen handelingsrepertoire te her- en erkennen. Ouders hebben vertrouwen en zijn in staat om raad en hulp te vragen bij zowel professionals van de JGZ en de

professionals van instellingen die deelnemen aan deze pilot, als bij informele netwerken.

- Organisaties/ professionals zijn in staat om op het eigen handelingsrepertoire (werkwijzen, instrumentaria en samenwerkingsverbanden) te reflecteren. Mede op basis van de meningen en kritiekpunten die op gehaald zijn. Tevens kunnen de organisaties/ professionals de belemmerende factoren voor de samenwerking detecteren. De betrokken organisaties en professionals zijn door de opgedane ervaring en kennis bereid en in staat om hun methodieken en werkwijzen aan te passen dan wel aan te vullen, om aan te sluiten bij de hulpvraag van ouders.
- Verbeteren van samenwerking tussen ouders, professionals, reguliere instellingen gericht op preventie of waar preventie mogelijk is, en informele netwerken. Deze samenwerking leidt tot een gezamenlijk aanvaarde verantwoordelijkheid voor het bijdragen aan een pedagogische civil society. Ook leidt de samenwerking tot een duurzame relatie tussen ouders (de gemeenschap), professionals, reguliere instellingen en de informele netwerken.

OPZET EN ACTIVITEITEN

Voor de realisatie van de gestelde doelen werkte Delft aan twee sporen. Het eerste spoor bestond uit bijeenkomsten met vaders. Het tweede spoor bestond uit netwerkbijeenkomsten met reguliere organisaties en professionals rondom opvoedondersteuning.

VERVOLG (OVERDRAAGBAARHEID EN BORGING)

De gemeente streeft naar structurele inbedding van de ondersteuning van ouders bij het weerbaar opvoeden van hun kinderen bij de JGZ, door een vervolg op de vaderbijeenkomsten voor vaders met een Somalische achtergrond en de opzet van vaderbijeenkomsten voor vaders met een Marokkaanse achtergrond.

BESCHRIJVING VAN DE ACTIVITEITEN

Vaderbijeenkomsten o.l.v. Rafik Dahman (islamitisch theoloog)

Doel:

- In gesprek gaan over cultureel-religieuze dilemma's met betrekking tot opvoeding.
- Handvatten geven gericht op het verenigen van het eigen waardensysteem met het innemen van een actieve positieve sociale positie in de manier waarop vaders hun kinderen opvoeden.
- Werken aan het verdienen/herstellen/creëren van het vertrouwen in reguliere hulpverlenende (opvoedings) instanties.
- Aansluiting realiseren tussen de doelgroep en genoemde instanties en daarmee de weg ernaartoe vergemakkelijken.
- Bewustzijn creëren over de eigen positie in de maatschappij en reflecteren op zowel het zelf als de sociale omgeving. Doelgroep: vooral vaders met een Somalische achtergrond, ook enkele vaders met een Turkse en Marokkaanse achtergrond, van diverse leeftijden.

Omvang: één groep, circa 4-10 vaders.

Aantal bijeenkomsten: een reeks van tien bijeenkomsten.

Werkvorm: combinatie van lezing, interactie, dialoog, debat, onderlinge uitwisseling, interactieve spellen, oefeningen en situatieschetsen, en huiswerkopdrachten.

Netwerkbijeenkomsten o.l.v. JGZ-professionals

Doel: bewustwording van de discrepantie tussen het aanbod van reguliere organisaties en professionals en de vraag vanuit ouders, daarnaast reflecteren op het eigen handelingsrepertoire en het detecteren van belemmerende factoren in de huidige werkwijze, het aanbod en de samenwerking. Doelgroep: reguliere organisaties en professionals rondom opvoedondersteuning. *Omvang:* circa 15-30 professionals per bijeenkomst. *Aantal bijeenkomsten:* vier. *Werkvorm:* combinatie van onderlinge uitwisseling en huiswerkopdrachten.

Reflectiebijeenkomst met professionals o.l.v. Rafik Dahman (islamitisch theoloog)

Doel: reflecteren op input uit de vaderbijeenkomsten.

Doelgroep: reguliere organisaties en professionals rondom opvoedondersteuning.

Omvang: circa 20-30 professionals.

Aantal bijeenkomsten: één.

Werkvorm: combinatie van lezing en interactie.

AANLEIDING

In verband met de toenemende polarisatie en radicalisering heeft de gemeente Leiden het afgelopen jaar trainingen en bijeenkomsten georganiseerd voor professionals werkzaam in de scholen en de zorg en in de wijken. Dit gebeurde vanuit verschillende modules gericht op het herkennen van signalen van radicalisering om vroegtijdig risico's te kunnen aanpakken. Deze trainingen en bijeenkomsten zijn ontwikkeld in samenwerking met het primair onderwijs, de gemeente Leiden, Stichting School en Veiligheid en Politie Haaglanden.

Naast het vroegtijdig signaleren en oppakken van risico's ziet de gemeente Leiden mogelijkheden om met weerbaar opvoeden preventief in te zetten op het verstevigen van een veilige basis binnen de pedagogische civil society. Hierbij wordt het opgroeien en opvoeden in meerdere culturen bespreekbaar en wordt de verbondenheid met de samenleving vergroot.

DOEL

- Het aanvullen van de huidige opvoedondersteuning met de methode 'Opvoeden is een gesprek' van BMP, te starten in de wijken Zuidwest en Leiden Noord.
- Het opzetten van een constructieve samenwerking met de moskee in Noord en Zuidwest zodat er sprake is van een gezamenlijke verantwoordelijkheid in het bespreekbaar maken van lastige opvoeddilemma's die voortkomen uit het opgroeien in meerdere culturen en vanuit een religieus/islamitisch kader.
- Deskundigheidsbevordering voor professionals (van CJG, Jes Rijnland, Libertas Leiden, wijkacademie en Bloeiend Zuid) op het vlak van cultuursensitief werken en het bespreken van lastige opvoedthema's zoals toegepast in 'weerbaar opvoeden' volgens de methodiek van BMP.
- Komen tot een integraal plan dat zich, naast de risicobepaling, richt op het versterken van de beschermende factoren van bonding en socialisatie ter voorkoming van

radicalisering. Daarmee wordt een sluitend plan voor ondersteuning aan ouders en professionals geboden.

ACTIVITEITEN PILOT:

Voor de realisatie van deze doelen werkte Leiden langs twee sporen. Langs het eerste spoor werkte Stichting BMP. Stichting BMP wisselde met twee groepen diepgaand van gedachten over cultureel-religieuze thema's: met moeders van een tweetal geselecteerde Wijkacademies Opvoeden en van het project Bloeiend Zuidwest, en met vaders van het project Bloeiend Zuidwest, waarvan de kerngroepleden in ieder geval deels een islamitische achtergrond hebben. Het doel van de gesprekken met (voornamelijk) moeders was om met hen in gesprek te komen over wat zij hun kinderen bewust en onbewust meegeven bij gevoelige onderwerpen als eerlijkheid en schaamte, de houding tegenover mensen van een ander geloof of ongelovigen en hoe zij omgaan met vooroordelen en discriminatie. Naast gesprekken met ouders werd er ook een training voor professionals en vrijwilligers ontwikkeld en gegeven. Deze professionals en vrijwilligers kregen daarmee handvatten aangereikt om zelf dit soort onderwerpen te bespreken met groepen ouders. Langs het tweede spoor werkte islamitisch theoloog Rafik Dahman. Hij werkte aan het opzetten van een constructieve samenwerking met de moskeeën in Leiden Noord en Leiden Zuid, en ging met vaders in gesprek over cultureel-religieuze dilemma's. De gesprekken met vaders hadden als doel om hun handvatten mee te geven die gericht zijn op het verenigen van het eigen waardensysteem met het innemen van een actieve positieve sociale positie in de manier waarop zij hun kinderen opvoeden. Daarnaast om het vertrouwen te verdienen/herstellen/creëren in reguliere hulpverlenende (opvoedings)instanties, om aansluiting te realiseren tussen de doelgroep en genoemde instanties en daarmee de weg ernaartoe te vergemakkelijken, en om bewustzijn te creëren over de eigen positie in de maatschappij en het reflecteren op zowel het zelf als de sociale omgeving.

VERVOLG (OVERDRAAGBAARHEID EN BORGING)

De gemeente streeft naar structurele inbedding van de werkwijze van de methodiek van de Wijkacademies Opvoeden in bestaande of nieuw te starten informele en/of formele netwerken rondom migrantenouders. Daarnaast streeft de gemeente in samenwerking met reguliere instanties (CJG, JES Rijnland, Libertas Leiden) naar een vervolg op de vaderbijeenkomsten (inclusief activiteiten) en gaandeweg naar een structurele inbedding van ouderbijeenkomsten en activiteiten in deze reguliere instanties.

BESCHRIJVING VAN DE ACTIVITEITEN

Bijeenkomsten binnen Wijkacademies Opvoeden en het project Bloeiend Zuidwest o.l.v. Stichting BMP

Doel: met ouders van gedachten wisselen over cultureel-religieuze dilemma's, met name over de achterliggende waarden en normen die ouders hanteren bij de opvoedkeuzes die zij bewust en onbewust maken.

Doelgroep: ouders die actief zijn in de Wijkacademies Opvoeden Leiden-Noord en Slaaghwijk en ouders die actief zijn in het project Bloeiend Zuidwest.

Omvang: vier groepen, circa 5-15 ouders per groep, van diverse komaf, vooral moeders, ook enkele vaders (aparte groep).

Aantal bijeenkomsten: twee groepen volgden ieder een reeks van zes bijeenkomsten, twee groepen volgden ieder een reeks van drie bijeenkomsten.

Werkvorm: combinatie van onderlinge uitwisseling, rollenspel, en huiswerkopdrachten. Bij één groep is op verzoek van moeders een expert van de Leiden Islam Academie betrokken om meer specifiek in te gaan op islam en opvoeden en de dilemma's van moeders.

Train-de-trainer-traject o.l.v. Stichting BMP

Doel: het trainen van professionals in de methodiek 'Opvoeden is een gesprek' van de Wijkacademies Opvoeden (pedagogische uitgangspunten en gesprekstechnieken) zodat zij de methodiek ook zelf kunnen faciliteren.

Doelgroep: professionals van CJG en welzijnsorganisatie JES Rijnland en Libertas Leiden.

Omvang: 17 professionals en 2 vrijwilligers. Aantal bijeenkomsten: tien bijeenkomsten van een dagdeel (drie uur).

Werkvorm: combinatie van theoriepresentaties, praktijkoefeningen, verhalen, onderlinge uitwisseling, associatieoefeningen, buurtsafari, huiswerkopdrachten, filmfragmenten, gastdocenten, rollenspel, casuïstiek, en persoonlijk actieplan.

Vaderbijeenkomsten bij twee moskeeën o.l.v. Rafik Dahman (islamitisch theoloog)

Doel:

- in gesprek gaan over cultureel-religieuze dilemma's met betrekking tot opvoeding.
- Handvatten geven gericht op het verenigen van het eigen waardensysteem met het innemen van een actieve positieve sociale positie in de manier waarop vaders hun kinderen opvoeden;
- Werken aan het verdienen/herstellen/creëren van het vertrouwen in reguliere hulpverlenende (opvoedings) instanties;
- Aansluiting realiseren tussen de doelgroep en genoemde instanties en daarmee de weg ernaartoe vergemakkelijken;
- Bewustzijn creëren over de eigen positie in de maatschappij en reflecteren op zowel het zelf als de sociale omgeving. Doelgroep: vaders met een islamitische achtergrond (van twee moskeeën), van diverse leeftijden.

Omvang: circa 8-15 deelnemers per groep.

Aantal bijeenkomsten: twee reeksen van tien bijeenkomsten. De twee reeksen van bijeenkomsten waren medio 2018 nog niet volledig afgerond.

Werkvorm: combinatie van lezing, interactie, dialoog, debat, onderlinge uitwisseling, interactieve spellen, oefeningen en situatieschetsen, en huiswerkopdrachten.

AANLEIDING

De gemeente Maastricht streeft ernaar streeft ernaar polarisatie in de stad te verminderen. De gemeente ziet hierin een belangrijke rol weggelegd voor ouders en professionals die belast zijn met de opvoeding van de toekomstige generaties. Met de pilot weerbaar opvoeden wil Maastricht op zoek naar 'het weerbare midden' en de verbindingen en ervaringen die worden opgedaan benutten voor ontwikkeling van toekomstig beleid.

DOEL

De gemeente Maastricht beoogt het bereik van en de hulp aan de Maastrichtse ouders met een migratieachtergrond op het gebied van opvoeding en ontwikkeling te optimaliseren. De volgende twee doelstellingen zijn geformuleerd met betrekking tot de pilot weerbaar opvoeden:

- Aanvulling op het bestaand opvoedaanbod ontwikkelen dat ouders (met een migratieachtergrond) ondersteunt bij het omgaan met culturele en religieuze opvoeddilemma's.
- Het tot stand brengen van een duurzame samenwerking tussen professionals van reguliere instellingen en vrijwilligers van zelforganisaties.

OPZET EN ACTIVITEITEN

In Maastricht is het project opgepakt door drie verschillende werkgroepen: 1) netwerkvorming, 2) het weerbare midden en 3) opvoedondersteuning.

1. De werkgroep Netwerkvorming is bezig geweest met het opstellen van een netwerkkaart van partners die bijdragen aan opvoedondersteuning. Verbindingen zijn deels gerealiseerd door stedelijke (netwerk)bijeenkomsten (zie werkgroep 2).
2. In de werkgroep het weerbare midden lag de focus op de invulling en verbreding van het filosofische concept 'het weerbare midden'. De rol en deelname van ouders en opvoedondersteuners speelde hier een actieve en belangrijke rol en bestond uit twee lijnen:

- Stedelijke bijeenkomsten met als doel het begrip 'het weerbare midden' verder invulling te geven met relevante partijen uit het veld van opvoedondersteuning: zowel formele en informele organisaties als ouders en andere betrokkenen binnen de pilot. Voor dit doel was er sprake van inbreng van externe experts.
  - Twee verschillende moedergroepen, "groeidiamantjes in de wijk" genaamd waarbij bottom-up bijeenkomsten zijn georganiseerd over de thema's die deelnemers zelf hebben aangedragen in het kader van weerbaar opvoeden, ondersteund door een professional.
3. De werkgroep Opvoedondersteuning heeft zich bezighouden met de doorontwikkeling van de oudercomponent van de weerbaarheidstraining Rots & Water. Door ouders te trainen en er de cultureel-religieuze thema's expliciet bij te betrekken is verbinding gezocht met de doelen van weerbaar opvoeden.

VERVOLG (OVERDRAAGBAARHEID EN BORGING)

De methodiek Rots & Water is doorontwikkeld voor toekomstig gebruik, in het vervolg komt een lerarencomponent en er is sprake van follow-up van de groeidiamantjes. De methodiek stedelijke bijeenkomsten en de invulling van het weerbare midden worden ook doorontwikkeld.

BESCHRIJVING VAN DE ACTIVITEITEN

Groeidiamantje West

Doel: weerbaarheid van moeders versterken op het gebied van opvoeding en tips en tops aanreiken voor opvoeden tussen twee culturen. Doelgroep: tamelijk geïsoleerde moeders van Turkse komaf van 40 jaar en ouder.

Omvang: kleinschalige bijeenkomst, 12-15 moeders.

Aantal bijeenkomsten: een reeks van 14 bijeenkomsten met een looptijd van acht maanden (tweemaal per maand).

Werkvorm: op basis van thema's interne discussie door gebruik te maken van eigen casuïstiek, met als resultaat een placemat voor moeders om binnen het gezin het gesprek aan te gaan; daarnaast kennismaking met reguliere instellingen.

Groeidiamantje Oost

Doel: weerbaarheid van moeders versterken op het gebied van opvoeding en maatschappelijke betrokkenheid.

Doelgroep: Moeders met een Marokkaanse herkomst van de tweede generatie.

Omvang: kleinschalige bijeenkomsten met drie moeders.

Aantal bijeenkomsten: wekelijks een groepsbijeenkomst van twee uur en afzonderlijk een uur individuele gesprekken met een looptijd van acht maanden.

Werkvorm: intervisievorm in groepsproces en individuele gesprekken voor opvoedondersteuning en maatschappelijke betrokkenheid; daaruit voortvloeiend inzet van een jonge imam ter ondersteuning van de jongeren in de wijk. Dit heeft geresulteerd in een project in de wijk gericht op jongeren waarvan de uitvoering ligt bij de moeders.

Stedelijke bijeenkomsten

Doel: ontwikkelen van sense of community tussen verschillende betrokkenen door een diepgaande kennismaking met elkaars belevingswereld.

Doelgroep: formele instanties, informele instanties, betrokken ouders en experts.

Omvang: grootschalige bijeenkomsten, 40-50 deelnemers.

Aantal bijeenkomsten: vier.

Werkvorm: dialoog en debat, pressure cooker-sessie met praktijkcasussen. Het filosofisch concept is uitgewerkt in een methodiek om cultureel-religieuze dilemma's bespreekbaar te maken in diverse groepen. Daarnaast om vanuit een pluralistisch perspectief het weerbare midden concreet handen en voeten te geven. De methodiek wordt verder ingezet en doorontwikkeld om ouders en formele en informele ondersteuners met elkaar te verbinden en weerbaarder te maken vanuit het weerbare midden.

Doorontwikkeling weerbaarheidstraining Rots & Water

Doel: ontwikkelen van een oudercomponent gericht op bespreekbaar maken van cultureel-religieuze thema's.

Doelgroep: ouders met een migratieachtergrond met basisschoolkinderen in de bovenbouw.

Omvang: pilot op twee basisscholen.

Aantal bijeenkomsten: n.v.t.

Werkvorm: training geborgd in alle trainingen Rots & Water op de basisscholen en inzet op wijken/vindplaatsen van ouders met migratieachtergrond. De training is tevens geborgd binnen de reguliere werkzaamheden van welzijnsorganisatie Trajekt.

AANLEIDING

In de gemeente Roosendaal bestaan geen specifieke programma's en interventies die zich richten op intercultureel/weerbaar opvoeden voor migrantenouders. Wel is het af en toe thema van gesprek in moskeeën (maar niet structureel) en bestaan er een aantal organisaties en activiteiten die bij dit thema aan kunnen sluiten. Die werken echter vaak nog onvoldoende/niet structureel samen. Daarnaast wordt er nog te weinig gebruikgemaakt van informele netwerken en belangrijke sleutelfiguren in de gemeenschappen in de gemeente, terwijl die kunnen helpen de kloof tussen reguliere instellingen en migrantengezinnen te overbruggen. Ook voelen ouders en sleutelfiguren zich niet altijd gehoord door professionals, onderwijs en informele netwerken. Zij hebben vaak niet voldoende kennis van verschillende culturen en religies om goed aan te kunnen sluiten bij migrantenouders en hun kinderen, wat leidt tot argwaan en onvoldoende vertrouwen in de hulpverlening.

DOELEN

- Voldoende opvoedvaardigheden bij migrantenouders om hun kinderen weerbaar te laten opgroeien binnen onze multiculturele samenleving en voldoende bonding mee te geven waardoor kinderen zo optimaal mogelijk participeren op school, bij verenigingen en in de gemeenschap.
- Bewustzijn creëren bij autochtone ouders over de rol die zij hebben richting hun kinderen als het gaat om bonding van migrantenkinderen en hun ouders aan de samenleving en binnen onderwerpen als uitsluiting en discriminatie.
- Professionals die werkzaam zijn bij de gemeente Roosendaal hebben voldoende expertise over verschillende culturen en religies om aan te sluiten bij de opvoedvragen m.b.t. weerbaar opvoeden en bonding van kinderen van migrantenouders.
- Een stevig netwerk van formele en informele organisaties (binnen de gemeente Roosendaal), waarbij er samenwerking is op het gebied van weerbaar opvoeden van

professionals en mensen uit de informele kringen. Dat wordt voortgezet na de projectperiode.

OPZET EN ACTIVITEITEN

Voor de realisatie van de gestelde doelen werkte Roosendaal aan verschillende sporen. Het eerste spoor bestond uit (verdiepende) themabijeenkomsten over positief intercultureel opvoeden, voor ouders en kinderen. Deze vonden plaats op scholen. Een tweede spoor bestond uit netwerkbijeenkomsten voor formele en informele organisaties en migrantenouders. Het derde spoor was een workshop voor professionals.

VERVOLG (OVERDRAAGBAARHEID EN BORGING)

De gemeente Roosendaal streeft in samenwerking met jongeren centrum Boost naar een vervolg op het train-de-trainer-traject om te komen tot structurele inbedding van de themabijeenkomsten voor ouders. Daarnaast streeft de gemeente naar een vervolg op de workshop Islam en islamitische culturen.

BESCHRIJVING VAN DE ACTIVITEITEN

Koffieochtenden o.l.v. professionals van WegWijs Roosendaal

Doel: kennismaking en werving voor de (verdiepende) themabijeenkomsten.

Doelgroep: migrantenouders.

Omvang: circa 5 tot 12 ouders per bijeenkomst.

Aantal bijeenkomsten: vier.

Werkvorm: vrije inloop en informele gesprekken.

Themabijeenkomsten over Positief Opvoeden o.l.v. professionals van WegWijs Roosendaal

Doel: in gesprek komen over opvoeden.

Doelgroep: migrantenouders.

Omvang: vier groepen, circa 5-12 ouders per groep, van diverse komaf, vooral moeders, bij een groep waren ook enkele vaders aanwezig.

Aantal bijeenkomsten: circa vier bijeenkomsten per groep.

Werkvorm: combinatie van PowerPointpresentatie, onderlinge uitwisseling, en verhalen.

Verdiepende themabijeenkomsten over intercultureel positief opvoeden o.l.v. professionals van WegWijs Roosendaal

Doel: in gesprek komen over intercultureel positief opvoeden.

Doelgroep: migrantenouders die graag een verdieping willen op de themabijeenkomsten over positief cultureel opvoeden.

Omvang: twee groepen, circa 5-12 ouders per groep, moeders met een Syrische en Marokkaanse achtergrond.

Aantal bijeenkomsten: circa vier bijeenkomsten per groep.

Werkvorm: combinatie van PowerPointpresentatie, onderlinge uitwisseling, verhalen, en rollenspel.

Themabijeenkomsten voor kinderen o.l.v. professionals van WegWijs Roosendaal

Doel: het bespreken van heikle thema's met kinderen.

Doelgroep: kinderen uit groep 5-8

Omvang: tien groepen, circa 15-24 kinderen en 2-4 ouders per groep.

Aantal bijeenkomsten: minimaal twee bijeenkomsten per groep. Bij één school werden in samenwerking met jongerencentrum Boost structurele naschoolse activiteiten (iedere donderdag gedurende één uur) georganiseerd.

Werkvorm: groepsgesprekken, PowerPointpresentatie en spelactiviteiten.

Netwerkbijeenkomsten o.l.v. professionals van WegWijs Roosendaal

Doel: versterking van de samenwerking, gericht op het thema weerbaar intercultureel opvoeden, en het delen van ervaringen met het project weerbaar opvoeden.

Doelgroep: formele organisaties (JGZ, onderwijs- en hulpverleningsinstanties, sport- en hobbyclubs), informele organisaties (en gebedshuizen en sleutelfiguren) en migrantenouders.

Omvang: circa 20-30 deelnemers per bijeenkomst.

Aantal bijeenkomsten: drie.

Werkvorm: combinatie van PowerPointpresentatie, onderlinge uitwisseling en spel.

Ontwikkeling workshop Islam en islamitische culturen o.l.v. professionals van WegWijs Roosendaal

Doel: het trainen van professionals in de basis van de meest voorkomende culturen in de gemeente Roosendaal (Turks, Marokkaans, Syrisch en Oost-Europees) en in de basis van het christendom en de islam, zodat zij migrantenouders beter kunnen bevragen, begrijpen en in de opvoedingsondersteuning beter bij hen aan kunnen sluiten.

Doelgroep: (jeugd)professionals uit het jeugdzorg- en welzijns-werkveld en leerkrachten.

Omvang: zes groepen, circa 8-15 professionals per groep. Aantal bijeenkomsten: een bijeenkomsten van een dagdeel.

Werkvorm: combinatie van PowerPointpresentatie, verhalen, onderlinge uitwisseling, en filmfragmenten.

Train-de-trainer-traject o.l.v. professionals van WegWijs Roosendaal

Doel: het overdragen van kennis en expertise rondom het bespreken van heikle thema's met ouders, opdat deelnemers in de toekomst deze thema's zelf met ouders kunnen bespreken.

Doelgroep: professionals en vrijwilligers van jongerencentrum Boost.

Omvang: circa tien professionals en vrijwilligers. Aantal bijeenkomsten: een reeks van drie bijeenkomsten.

Werkvorm: combinatie van PowerPointpresentatie en onderlinge uitwisseling.

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Auteurs: Drs. A. Hamdi
M. Day, MSc
A. Jansma, MSc
Em. prof. dr. Trees Pels
Dr. M. Distelbrink

Illustrator Gerline Bax

Ontwerp: Design Effects

Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving

P/a Kromme Nieuwegracht 6

3512 HG Utrecht

T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-908-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2018.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

Kennisplatform Integratie & Samenleving is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie

T 030 230 32 60   E info@kis.nl   I www.kis.nl

